

ik tãri gröt

BETHLEN Domo 205

A' N E M Z E T I
JÓL-LÉTRŐL.

I. GR. B. D.

1881.

B É T S B E N,

Nemes Haykul Antal Betűivel.

RB.23.a.4137

R6455358

A' Két Magyar Hazának.

Minden pallérozott Nemzetnél közönséges vizsgálódás tárgyává lett a' Státus tudománya, és méltán. Mert, a' társaságos életben köz boldogságra vezető utakat keresni, és ez által a' Nemzet közönséges jóllétét megalapítani, valamint a' Polgári társaságnak egyáltalában közös tzielja, úgy annak egyes Polgárjainak is kötelessége.

A' böltselkedés felemelkedett világánál elegendő tapasztalást szerezvén már magának az okoskodó értelem, olly tsalhatatlan tételeket állított meg ezen tekintetben, mellyekre ő a' Státus tudománnyát bátran felépíthette, 's ennél fogva ennek tzielravezető helyes gyakorlását a' Polgári társaságban kívánhatja.

Vagynak ugyan a' Nemzeteknek eredeti és külömbféle Polgári Szerkeztetések; mellyeket a' körülállások és a' népek helyheztetések sokféle formákba öntöttek 's időről időre változtattak. De az ilyen Polgári alkotmányokat, ha szinte azok idővel, az emberi tsínosodás előrehaladásával hiányosoknak találtatnának is, vagy azokba visszaélések tsusztak volna bé; egyszerre felforgatni veszedelmes.

A' Nemzetek boldogságának talpköve eredeti törvényeinek szentül való megtartásán nyugszik. A' Nemzetek történetei elég példákat mutatnak a' Statusok felforgatásainak szomorú következéseiről. Éppen olly sok rossz következései vannak a' Reactiok Systemainak is; az el-

lenzés akár az Igazgatástól, akár a' Nemzettől, akár pedig tsak bizonyos személyek hatalmától eredjen. — Az emberiség boldogítására legtzélerányosabb az okoskodó értelem szerént systemába vett státusz tudományához mindenkor léptsőnként közelíteni, 's így szüntelen jobbra törekedni.

Mindenben léptsőnként jobbra törekedni, a' tökéletesedésben előrehaladni, az embernek természetébe beóltatott tulajdona. Minthogy pedig a' társasági életnek tzélja a' közboldogság, és ezt a' közönséges jól-lét nélkül el érni lehetetlen; a' Státusz tudományában fő vizsgálódás tárgya a' nemzeti jól-lét elérésének módjairól és eszközeiről gondoskodni.

A' nemzeti társaság fentartására szükséges és megál-
lított igazságos köteleességeknek szentülvaló teljesítése, 's
az igazságosan szerzett vagyonosság — a' Nemzet boldog-
ságának fundamentoma. Az első a' jóltévő törvények ho-
zásán épül, a' második a' Nemzeti gazdaságon. Én az
elsőt az Igazgatás és a' Törvényhozó-test böltsességére
bízom, és az Igazgatás tudományával vagy annak minő
alkatottságával nem foglalatoskodva, a' Nemzeti Gaz-
daságnak 's gazdálkodásnak azoktól független
reguláit kívánom előadni.

Nem tzielom ezen munkátskában egy vagy más Nem-
zetre avagy Hazára alkalmaztatást tenni; mindazáltal
világosításnak okáért ezeket jegyzem meg:

Sokféle véleményeket hallottam hazafi társaimtól Hazám állapotjáról, kik a' Nemzeti jól-létnek több fogatkozásait által látván, 's szívekben érezvén a' Haza állapotjának javításán aggódtak. De úgy gondolom, hogy ha ezek a' nemzeti gazdaságot 's ennek tzelravezető sarkalatos tételeit meggondolják, sok aggodalmaik elenyésznek, és a' hibát ott fogják meglátni, a' hol az valósággal fekszik, 's így a' betegséget esmervén, könnyen orvosságát is fogják találni.

Szinte a' közönséges panaszok közé tartoznak p. o. ezek: „Nints pénz az országban; onnan van a' sok szegény ember. — Bezzeg régen minden sorsúak jobban bírták magokat! Az Igazgatásnak több pénzt kellene

forgásba hozni az Országba,“ 's a' t. — Az így vélekedők nem fontolják meg eléggé, hogy a' pénz mire való; nem tekintenek vissza arra, hogy régen a' pénz forgásának egészen más állapota volt, hogy a' fényűzés vagy a' luxus az akkori pénzforgás állapotjával minő arányosságban volt! — Nem ott kell a' hibát keresni, a' hol nints, hogy t. i. most sokkal kevesebb pénz volna forgásban, mint hajdan. Világos dolog az, hogy a' mai időben sokszorta több pénz forog az emberek között mint régen; de az is bizonyos, hogy a' luxus a' pénzkereső munkássággal nintsen arányosságban.

Munkálkodni; — ez a' fő dolog, 's tsak akkor tzig-rálkodni, mikor elég vagyonosok vagyunk arra, hogy a'

szükségeseken felyül, gyönyörűségeseket is szerezzünk. Külömben rajtunk is beteljesedik, a' mit a' görög példabeszéd mond, hogy „sokszor, kevés ideig tartó gyönyörűség, hosszas fájdalmat szül.“

A' szorgalom minden ágainak felemelésével elég pénz fog bejönni az Országba. — „Úgy de, — így szóllanak, — a' földművelésben majd semmi haszon sintsen; a' mit a' gabonánkért adnak; az a' munkát se fizeti meg: tehát fábrikákat kellene állítani 's a' kereskedést felemelni; — úgy jönne pénz az Országba, — úgy lenne boldog a' Haza.“

Nem gondolja meg az így vélekedő, hogy, ha tsak a' fábrikákra, 's a' kereskedésre fordítódik az emberi

munkásság, a' mi Országunkban, — a' hol még tsak imitt amott láthatni pallérozott gazdaságot, átaljában véve pedig a' földművelés elhagyatott állapotban van, — akkor a' fábrikások és kereskedők megszorodásával amaz szenved, hanyatlík, mellyből szükség származik; a' mikor osztán a' fábrikások és kereskedők vagy éhel hálnának, vagy pedig nagyobb áron kényteleníttetnének a' külső Országról hozott földművelési termékeket fizetni, mint a' mennyit munkájok bére és igyekezetek behozna. — Így nem hogy bejönne, de kimenne a' pénz az idegen vagyonokért, a' kereskedés és földművelés egymásra roskadva omladékban feküdnék, és közönséges lenne a' nyomorúság. A' nemzeti gazdaságból tanuljuk meg, minő arányosságban kell lenni a' földművelésnek a' Kereskedéssel és Fabrikákkal.

„A' Földművelést kellene felsegélleni, a' szorgalmat minden módon élesztetni, gyarapítani, a' kereskedést fabrikákat felállítani.“ Ezek mind olyan hazafiúi buzgó ohajtások, melyeknek elérésére törekedni is kötelesség. De mi módon? Hol kell kezdeni, hogy az Industriának egyik része a' másikat ne rontsa? Hol vannak a' tőke pénzek a' szorgalom élesztésére, az industria megindítására? Mi hozza őket forgásba? hogy azok által több vagyonok szereztessenek. Vagyon e' költsönös Hitelünk, melly által egymás munkalkodását elősegítsük? — Nints; — de a' mi nints még lehet, — 's ha igyekszünk meg is lesz.

Egyesítsük tehát Kedves Hazánkfiaink erőinket és fogjunk kezét a' jóra, a' praxison épült theorián tanulva,

legelső szorgalmunk légyen a' Közönséges Jóllétet elő-
mozdítani, és a' mostaninál jobbra olly úton törekedni,
mellyen senkinek is Jussát és Jóllétét meg ne tapodjuk;
hogy eltántorodván a' mélység örvényébe ne essék. Lép-
tsőnként kézen fogva vezessük a' kistsíny gyermeket a'
tökéletesség magas poltza felé, de ne késsünk, — gyen-
ge szemünket szoktassuk lassanként a' világossághoz, és
úgy lássunk bé az állandóságba.

Kedves Hazám! köz boldogságodra vezető útra, azt
a' szövétneket gyűjtöm, a' mellyet nekem nálamnál sok-
kal tapasztaltabb Böltsék gyűjtottak, és szerentsésnek
tartanám magamat, ha ez által a' Tzél felé világítnék!

Az ember természeténél, az az, minden lelki testi tehetségei 's erejénél fogva az Erköltsiségre és Bóldogságra rendeltetett. És ezen két dolognak t. i. az Erköltsiségnek és Bóldogságnak összeillése, az ő lételének tzélja.

Ha a' Bóldogságot, az emberi természet testi része tzéljának tartanánk; úgy az, a' földi élet le folytáig tapasztalt gyönyörűségekben és kedves Érzésekben állana.

Ezek lennének az embernek legfőbb és egyedül való tzéljai, ha ő, mint állat csak testi tehetségekkel és erőkkkel felruházott Valóság volna. Minthogy pedig az ő testi természetével, valami felségesebb természet, melly az okos Lélek, van, megfoghatatlan módon ugyan, de ellene mondhatatlanul összeköttetve; szükség, hogy az Erköltsiség is, úgymint a' melly a' lélek' tzélja, a' testi bóldogság tzéljánál elébb való és betesebb legyen, mert soha sem kell annak megtörténni, hogy a' testi bóldogság tzélja, az erköltsiség elmellőzésével, az az, az Igazság és Kötelesség feláldozásával érődjék el.

De ezen két tzél, t. i. a' testi Bóldogság és az Erköltsiség nem olyanok, hogy azokat, magokban gondolatva egymással megegyeztetni ne lehetne, — különben az ember olly tsuda Teremtés vólna, melly az ő rendeltetésében maga magával szüntelen ellenkeznék. Nem. Sőt inkább vele született Törvények szerint köteleztetik ő,

mind azon tselekedetek által, mellyek ötet erköltsi valóságga teszik, a' testi bódogságra is törekedni.

Melyre nézve az ember úgy lép be a' maga külső munkássága körébe, az az, a' más emberekkel való társalkodáshoz a' következő feltételek alatt kezd: 1-ször hogy ő mint erköltsi tekintetben értkoros valóság, a' maga jussával való élés, 's annak óltalmazása által, a' más jussát meg nem sérti. 2-szor, hogy másokkal való költsönös munkálkodásban elérhető legnagyobb testi bódogságra és Jóllételre törekedik.

A' külső szabad munkásságkörben tehát belsőképpen (subjective) a' Juss és Jóllétel az emberi igyekezetnek legfőbb javai; külsőképpen pedig (objective) ugyan azok, legelső feltételei minden Polgári és társasági életnek. Mert midőn az egyes személyek familiai, a' familiák pedig bizonyos egyezések szerint Polgári életben állanak öszsze; ez által az emberi élet' ama két fő tzieljának bátorságba való helyheztetésére és megvalóságosítására törekeshnek. A' honnan minden emberi társaság ezen egyszerű, de mozdúlhatatlan talpkövnön áll: hogy ebben a' Társaságban semmi olyan ne kezdődjék és végre ne hajtódjék, a' mi a' polgári társaságot tevő minden egyes személyeknek 's magának az egész Polgári társaságnak Jussával és Jóllétével ellenkezhethnék, és azokon legkissebb sérelmet is ejthetne; ellenben, hogy minden egyes személyek köz munkássága és minden közönséges Intézeteknek elrendelése, az egészszel 's annak minden részeivel egyformán köz Just és Jóllételt megalapítsa, előmozdítsa, öreg-

bítse, bátorságba helyeztesse és érte minden időben kezes legyen.

A' természet törvényében, az embernek amaz eredeti tulajdonságáról, az Erköltsiségről; a' Polgári gazdaság tudományában pedig; a' Jólletel és a' testi bódogságra való törekedésről, a' mi az emberi természetnek hasonlóképpen tulajdona, az tanítódik: hogy a' bizonyos egyesség szerint formált társasági életben, mind az Erköltsiséget, mind az egyes Személyeknek testi bódogságát és a' Közönséges Jólletelt, egyedül az okos törvényeknek feltételeket nem esmerő Uralkodása teheti valóságossá 's tsak az tarthatja meg azoknak épségét.

E' szerint a' Polgári gazdaság tudományának tárgya nem más, mint a' társasági életben mind az egyes Személyek, mind az Egész' bódogságának és Jólletének a' Törvények által való eszközlése, 's az azzal függésben lévő Statusgazdaság.

A' Gazdaságon értjük: az embernek, a' Jóllettel tzelja mellett való álhatatos megmaradás által vezéreltetett munkásságát. A' melly munkássága az egyes személyeknek, kikhöl a' Polgári társaság áll, mindegy, akár a' test (mint a' Földmívelés, Kézimesterségek és Kereskedés) akár a' lélek erejét (mint a' Tudományok ki mívelése) érdeklő Javakkal foglalatoskodják. Valamint tehát egy egyes Személynek gazdagságát vagy vagyonát, átaljában teszük mindazon dolgok, mellyekre Ő fáradhatatlan munkássága által törekedik: éppen úgy (mivel a' Polgári Társaság gazdasága az, azt a' Polgári társaságot

tevő egyes Személyek gazdaságából áll) a' Polgári gazdaságot vagy Jövedelmet nem egyéb, mint az egész Polgári társaság minden egyes Személyeinek szakadatlan munkássága formálja.

Ha a' Polgári gazdaság tudományában az ember úgy áll elő, mint a' kinek szabad tetszésétől függ magának a' polgári társaságban állást választani, melyből több Polgár társaival együtt a' Jólétét töljéjét munkálódja: — a' Status gazdasága tudományos leírásában már ellenkezőképpen, nevezetesen mint Status polgárja, és a' Statusban, bizonyos kötéseknek fogva az Igazgatásnak alá vettette jelenik meg. Melly miatt változás esik elébbeni állapotjában, új kötelezések által tartozik, erejével, 's törvényesen szerzett vagyonának egy részével azon munkálódni, hogy a' Status fenn álljon, és megmaradjon

A' Status-gazdaságtudomány tehát ezen két fontos Kérdések megfejtése körül forgolódik:

1-ször Hogy van e'? és micsoda igazságos 's jóltévő befolyása lehet az Igazgatásnak a' Statusban, az azt illető főfelügyezői hatalomnál, és a' törvényes kényszerítésekkel való élésnél fogva általában a' Polgári élet és munkásság kormányozásába.

2-szor Hogy a' Status jövedelmeit, vagy azokat, a' mikre esztendőnként a' Statusnak szüksége van, hogy fenn álhasson és megmaradhasson, miképpen kell a' Polgárok vagyonából venni, és használni. Az elsőről tanít, a' szoros értelemben úgy nevezett Status Gazdaság tudomány, a' másiktól pedig a' Finantz tudomány.

A' Polgári gazdaság azomban különbözik a' Status gazdaságától: a' mennyiben az első alapja a' másodiknak, és a' mennyiben a' Polgári gazdaság mintegy előre készítő része (minthogy arról a' kútfőről értekezik, melyből a' Statusgazdaság ered) a' Status gazdaságának. Pölitz a' Polgári gazdaságot a' Státus gazdasága' Metaphysicájának nevezi. Ámbár tehát mind a' Polgári, mind a' Status gazdaság tudománya, különös Tudományt formálnak: mindazáltal Angliában és Frantzia Országban mind azok, kik ezen tárgyakról írtak, a' nevezett két Tudományt mindenkor egybe foglalva adták elő. Míg az újabb időkben minden Amerikai Tudósok, Német Országban pedig különösen Jákób és Gróf Soden, által látván a' két Tudománynak megkülönböztetése' szükséges voltát, azt egymástól elválasztották, 's derék munkájikban mindenikről külön külön értekeznek.

Minekeltötte a' Polgári gazdaság a' Status gazdaság tudományától elválasztva adódott volna elő; az ide tartozó tárgyakról, három egymástól különböző Vélekedések uralkodtak, mellyek bizonyos egyszerű és fő elevekre (principium) vivődvén, egyik a' másiktól nem függő, három tudományos rendszerekben (Systema) jelentek meg; — mellyek: a' Kereskedési rendszer (Mercantilsystem); a' Földművelési rendszer (Physiocratsystem); és a' Mívész szorgalom rendszer (Industrie System), mellynek szerzője Skótziai tudós Smith Ádám volt.

Minthogy a' Polgári gazdaságnak tudományos összefüggésben lévő Rendszere, részszerént a' feljebb em-

Európai Statusok felhagytak — az Igazgatásoknál pedig és Nemzeteknél az a' vélekedés lett közönséggé: hogy tsak az értzből veretett pénzben áll a' Polgárok gazdagsága. Ha szinte későbbben is mint más Nemzeteknél, utóljára Frantzia Országban is tsakugyan erőt vett ez a' vélekedés. Mert ellent nem állván Sully-nak, negyedik Henrik derék Ministerének, a' ki nem szenvedhette a' Kereskedőknek és Kézmíveseknek, a' kintsgyűjtés kívánságától, 's a' meggazdagodás lelketől vezéreltetett alatszon tselekedeteiket, a' Kereskedési Rendszer akadályoztatására és a' Földművelésnek — minekutánna azt azon nyomások alól, mellyek alatt a' Magános-kereskedést üzők miatt nyögött, megszabadította, — előmozdítására kiadott rendelései; Colbert XIV-dik Lajos Ministere alatt egész Frantzia Országban a' Kereskedési Rendszer vevődött be, és ugyan azt esmerete el az Igazgatás is. Ugyan ez a' Rendszer Angliában még előbb t. i. már Cromwell alatt (1652) a' Hajókázás törvényei által, telyes virágzásba helyheztetett. És az ezen időktől fogva, tselekedéttel megállapított elevekből származott apródonként ennek a' Rendszernek tudományos formája.

Ezen Rendszernek alapja, a' következő elev: hogy t. i. egyedül az értzből készült pénz a' gazdagság. Melyre nézve minden polgári társaságnak gazdagsága a' legnagyobb Summa pénzben, vagy veretlen aranyban és ezüstben áll.

Ebből a' következik: hogy a' Polgári- és Status-gazdaság úgy juthat el az előtte lévő tzelra, ha annyi pénzt

húz be az Országba, a' mennyit tsak lehet, ha az Országban lévő pénzből semmit ki nem bortsát, hanem ott munkálódik annak szüntelen való forgásán.

Ezen tzel' elérésére leghathatósabb eszközök a' következendők:

1-szor, Ha az Aranynek és Ezüstnek az Országból való kivitele szorosan megtiltatik, vagy reá nagy adó, vettetik.

2-szor, Ha az idegen Terméseknek és portékáknak bevitele, a' mennyire lehet, nagy harminzadok által akadályoztatik, vagy átaljában megtiltatik, hogy az által sok pénz az Országból ki ne mennyen. Ezt pedig leginkább az olyan tárgyakra és portékákra kell kiterjeszteni, mellyek magában az Országban is készen találtnak, vagy készítettethetnek.

3-szor, Ha a' hazai terméseknek és készítményeknek kivitele olyan módon mozdíttatik elő, hogy az által több pénz jöjjön be az Országba. Ez pedig megeshetik:

a) A' Viszsa fizetendő Adók által, midőn a' hazai Termések és Készítményekért fizetett adók, azonnal viszsa fordulnak, mihelyt azok azért mennek Külső Ország-ra, hogy a' hazai Jószágok kivitele által pénz menjen az Országba.

b) A' kivitelre tett jutalmak által, melly szerént t. i. azon polgároknak, kik Termesztéseket és Készítményeket visznek idegen Ország-ra, még kész pénz jutalom is adódik.

c) Szabad kikötőhelyeknek 's kereskedő társaságoknak különös jussokkal való Felállítás, és a' Míveseknek 's Kereskedőknek engedett magános kereskedés által.

d) A' külföldel, a' hazai termések és mívelk eladása eránt kötött hasznos Kereskedési egyességek által.

e) Ollyan gyarmatok telepítése által, melyek csak az anya-Országgal kereskedjenek és az ő hazai terméseiket egyedül abban adhassák el.

4-szer, Ha a' durva és az eladás előtt még készítés nélkül szűkölködő dolgoknak; mint: a' gyapjú-, selyem-, bőrök-, len-, kendernek 's a' t. be vitelek elő mozdítódik; kivitelek pedig bizonyos határok közzé szoríttatván, nehezítettik.

5-ször, Ha az ember ezen módok által, a' kereskedési mértékerányt (Handelsbilanx) *) magának megnyeri, az az, ha a' polgári társaság, külső kereskedését úgy viszi, hogy a' Külföld néki adóssává, ő pedig annak hitelezőjévé leszsz. E' pedig csak úgy lehet meg, ha a' kivitt javaknak ára, a' behozattakét felyül mülja. Egyébaránt a' kereskedési mérték erány állását, a' harmintzadok laistromából; a' manufactúrák, fabrikák, **) 's kereskedés

*) A' Kereskedési egyenlőség vagy mérték-erány (Handelsbilanx): valamelly Statusban teszi: a' kereskedés által ki és bevitt dolgok öszve hasonlítása következését (resultát).

**) Fábrika és Manufactura közönségesen ugyan azon egy dolgot jelentő szavaknak tartódnak, és ollyan inté-

tábláiból és a' Váltófolyamat (Wechsel-kurs) állapotjából kell megtudni.

Szükség, hogy ezen Rendszernél fogva; azok a' foglalatosságok, mellyeknek szüleményeit leginkább viszik a' Külföldre — úgymint a' Manufacturák, Fábrikák és ezekkel együtt a' Kereskedés, mint eszköze mind a' kettő eladásának — a' földművelésnél, sőt mind azon foglalatosságoknál, mellyek az idegen országok műhelyeiből

zetet értenek alattok, mellyből a' portékák nagy summában jönnek ki. Látni való, hogy itt a' két szó egymástól meg van különböztetve. Ugyan is a' Fábrika tulajdonképpen 1-ször teszen olyan intézetet, a' hol summában olyan portékák készíttetnek, mellyeknek készítésére tűz elmulthatatlanul kívántatik, — itt tehát leginkább az Ásványok országából került dolgokkal foglalatoskodnak, p. o. Atzél, Portzellán-fábrika. A' Manufactura nevezet alatt pedig, azt az intézetet értjük, a' mellyben az Állatok' és Plánták Országából vett dolgok készíttetnek el, így p. o. Posztó manufactura, len manufactura. — 2-szor Ollyan intézetet, mellyben egy Főnek (fábrika Ura, vagy Fábrikás) költségén készíttetnek vagy tökéletesíttetnek a' portékák, — mikor a' munkások egymás kezére dolgoznak, úgy hogy egy bizonyos munkát tesznek a' portékákon, vagy a' több részekből álló portékákból csak egy egy részt készítenek el. És ezek készítményeiket egészben tartoznak el adni, az az a' hosszú dolgokat darab — a' rövideket pedig tutzet számra. — Ebben az értelemben a' Manufacturák jelentik az ollyan Mester-emberek munkáit, kik az ő Portékáikat egészszen magok, és tulajdon költségeken készítik el.

kérült készítmények' behozásának megakadályoztatása végett, a' haza szükségére dolgoznak, inkább pártoltassanak és segítődjenek. A' külföldön való kereskedést azért is kívánja ez a' Rendszer a' belső felett elő segíteni, mivel amaz pénzt hoz az Országba addig, míg ezt tsak úgy kell tekinteni, mint olyan eszközt, mely által a' külső kereskedésre (Transitó, Zwischenhandel) *) el lehet jutni. Mert a' belső kereskedés a' polgári társaság gazdagságát tulajdonképpen nem neveli; hanem a' pénzt tsak egyik kézből a' másikba teszi. A' hol ez a' Rendszer uralkodik, ott, el lévén nyomattatva a' polgároknak egyéb dolgokkal foglalatostkódó rendje, tsak a' Manufacturisták, Fábrikások és Kereskedők, átaljában a' gazdagok és tökepénzesek vagynak pártfogás alatt. Ha az ilyen Ország-

*) A' Kereskedésnek több Osztályai közzé tartozik a' Nagyban való Kereskedés (Handel en gros). A' nagy Kereskedőknek az a' tzeljok: 1) Hogy a' kereskedést az Országban belől mozdítsák elő; és hogy azokat a' dolgokat, melyek nélkül az Orzágnak valamely része szükkölködik, oda el vitessék, — és ez az úgy nevezett belső-emésztési Kereskedés (inländischer Consumtions Handel); vagy 2) Hogy a' külföldi terméseket és készítményeket betseréljék. — Ez végebe megy:

a) az idegen terméseknek és készítményeknek, a' hazai felesleg valókkal: — külső emésztési Kereskedés (auswärtiger Consumtions Handel.)

b) más egyéb külföldiekkel való el tserélése által. (Zwischenhandel. Oekonomie Handel. Commerce d' économie.)

hoz gyarmatok is tartoznak, azoknak belső igazgatására kevés gond fordittatik, fő tziel a' lévén, hogy minél több haszon jöjjön belőlök. Ide járúl az a' szándék is, melly szerént telyes igyekezettel azon van: hogy a' szomszéd népeket, szegénységbe 's a' tölle való függésbe helyeztesse; azokat abban meg marasztassa, azoknak jólléteket, tulajdon vesztességének nézvén, akadályoztassa; azoktól, mesterséges úton módokon pénzt tsikarjon ki; azokat némelly kereskedő piatzokból ki rekeszsze. — Meg van mindazáltal ennek a' rendszernek az a' jó oldala, először: hogy a' nemegyenyes adókból nagy jövedelmet ad; másodszor: hogy az az által meggazdagodott Kereskedőkben és tőkepénzesekben egy egész Polgári rend lesz kezes a' fő Finantziszttségért, a' mellynek mindig haszna van az előre való felvételekben (Vorschüsse) és költsönözésekben.

Ezen rendszer tudományosan ki dolgozva, sokkal tökéletesebben adódott elő, az újabb mint a' régi időkben, és ez az elev: hogy tsak az értzpénzben áll a' gazdagság, némi némű részben módosított a' következő Iróktól:

Jo. Bodinus, de republica. (először frantziáúl 1576) Ursellis 1601. 4.

(Az Olaszok közzül: Antonio Serra 1613, Davanzati Bostichi 1588, és Turbolo 1629.

Casp. Klock, de aerario publico et privato. Norimb. 1651. Fol.

Charles Davenant, *Political and commercial works*, published by Withwort Lond. 1699.

Mélon, *Essai politique sur le commerce*. Amst. 1735.

J. Law. *Oeuvres, contenant les principes sur le numéraire, le commerce, le credit et les banques à Paris* 1790.

James Stewart, *inquiry into the principles of political economy* 3. T. Lond. 1767.

Ant. Genovési, *Lezioni di commercio o sia d'economia civile* 2. tom. Bassano 1769.

J. Geor. Büsch, *Abhandlung über den Geldumlauf in anhaltende Rücksicht auf Staatswirthschaft und Handlung*. Hamburg 1800. Ez volt legmérsékeltebb követője ezen Rendszernek.

Minden oda feljebb elszámolt írókról olvashatsz a következő könyvben: Lotz Handbuch, 1. Rész. 97—109. oldalig.

A' Kereskedési Rendszernek főbb hibái ezek:

1-ször: Hogy ezen talpkövnön épül: „csak az értzpénz gazdagság, és feltétele a' Polgáritársaság' gazdagságának.“ Mert valamint még azért nem szegény a' polgári társaság, hogy kevés pénze van; úgy egyedül a' pénz mellett nem is gazdag. Egykevés ideig tartó (akár valóságos, akár mesterséges) pénz szűke, a' magát legjobban bíró Statusokban is lehet, és a' pénznek egyenlő forgása a' leggazdagabb Statusokban is megakadhat. — A' testi és lelki munkásságnak egyenlősége, az az a' munkának okos elosztása, a' lelki erőnek helyes aránya a' testi művészi

foglalatosságokhoz; millyenek a' földművelés, a' mester-ségek és kereskedés; valamint a' munka által nyert Terméseknek és Készítményeknek soksága és Jósága; erősebb és maradandóbb talpköve a' Polgári társaság Jóllétének, mint maga a' kész pénz.

Ha tsak a' pénzben állana a' gazdagság: az ő kebeleikben jó bányákat bíró Statusoknak tsak éppen ezért gazdagabbaknak kellene lenni, az azoknélkül szűkölködő Statusoknál. A' mi, hogy nem úgy van, mutatja a' bányái mellett el szegényedett Spanyol Ország és Portugallia; 's az azok nélkül meggazdagodott Anglia és Német alföld.

2-szor, hogy ezen Rendszer mellett az emberek a' földművelést nagyon elmellőzik, és a' felsőbb lelki munkásságot nem tekintik úgy, mint a' mellynek igen nagy befolyása van az egész Polgári életre, minthogy ez legközelebb tsak a' manufacturákat Fábrikákat és a' Kereskedést igyekszik felemelni; és ez az oka, hogy a' hol ez a' Rendszer uralkodik, sok munkások oda hagyván a' Földművelést, magokat a' nagyobb jutalmat adó mesterségekre adják. E' pedig részszerént az életre közelébb megkívántató dolgok' árának káros felemelkedését, részszerént a' manufacturák és fábrikákban készült portékák megszaporodását vonja maga után, a' mellyeket egyedül mesterséges eszközök, nevezetesen: a' visszafizető harmintzadok, a' bevitel megtiltása és a' jutalmak által lehet forgásba hozni. A' mesterségűzőknek lételekre és jóállapotjukra igen sokat tesz még az, ha míveikkel a' Keres-

lített három rendszerek' Tanításain, mint még annyi alapokon úgy épül, részszerént fel tévén, hogy már ezek a' Tanítások esmeretesek, azokra sokszor vissza igazít; tzélerányos és szükséges dolog azokat a' Polgári és Status gazdaság-tudományának elébe botosítani, és azokat eleveiknek 's tanításaiknak megvizsgálásával rövideden elő adni.

A' Kereskedési Rendszer.

A' Kereskedés vagy Fábrikák rendszere minekelőtte tudományos formába öntődött volna, már valósággal gyakoroltatott. Ugyan is eredetét főképpen a' Közép időben a' városokban üzött mesterségek és kereskedés lassan lassan való fejlődéséből és ki pallérozódásából vette. Származása után, mulhatatlanul szükségessé tette ezen Rendszernek szembetünöképpen való nevedését, a' Jó Reménység foka' körülhajókázása után, (1486) a' Nap Keleti Indiákból; a' Föld negyedik része feltalálása után (1492) pedig Amerikából Európába nagy bővességgel hozott nemes értzek' megsaporódása. Mert ennek, nem tsak annyiban volt hathatós befolyása az Európai városokra, a' mennyiben azt a' kívánságot ébresztette fel: hogy az Atlanticum tenger partján lévő Európai tartományokba gyarmatok telepíttessenek, hanem, hogy egyszersmind a' mesterségek és kereskedés által könnyebben szerezhető pénzre vágygyanak. Innen származott azután az, hogy a' gyakran igen kevés hasznót hajtó földműveléssel sok

kedők kereskednek és ha előre meghagyják, hogy számokra mennyi készítődjék.

3-szor, hogy ez által ugyan a' Polgáritársaság' mesteriséget és kereskedést űző rendjének jóállapotja, míg a' kereskedés szabadon megy, nevededik, a' többi dolgozó rendeké pedig, mellyek t. i. a' mesteriségek virágzására és a' Kereskedésre tett áldozatok terhét vinni tartoznak, alább száll, mert minden vissza fizetendő harminztadok és a' kivitelre tett jutalmak csak a' Polgárok vagyonaiából telhetnek ki.

4-szer, hogy ez a' Rendszer belől a' Statusban nem csak az egyenes és nem egyenes adók között való igazi erányt teszi semmivé és a' Status adósságait szaporítja; hanem kívülről az elnyomattatott gyarmatokat is elejti az anya-országtól.

5-ször, hogy a' Kereskedési bilanxnak mértéke, a' mellyen ez a' rendszer leginkább épül, egyfelől a' szükséges statistikai számítások, másfelől a' külső politikai dolgok változása miatt, nagyon ingadozó és tsalárd marad.

A' Földmívelési rendszer.

Ezen rendszert mind a' régi (Indiában, Egyiptomban, Chinában és 'Sidó Országban) mind a' közép időbeli népek' (p. o. Német Országban) Földmívelési rendszerétől meg kell különböztetni. Ez, mint a' kereskedési rendszer, nem a' tapasztalás' és gyakorlás', hanem az okos vizsgálódás' szüleménye. Szerzője, 15-dik Lajosnak

Udvari Orvosa Quesnay (született 1694, megholt 1774), a' ki Rousseau-nak élet idejéből való volt. Ha szinte Frantzia Országban 4-dik Henrik Uralkodása alatt Sully által felemeltetvén, virágzott is egy darabig a' földművelés: Kolbert alatt mindazáltal a' Kereskedési rendszer miatt megtsökkent és elhagyatott. Az adózás rendszerben, (Lehnssystem) pedig, a' mit ennek tulajdonságából könnyen lehet látni, a' legstűjósabb terhek azon feküdtek. Idejárul még, a' Gabonának, Frantzia Ország egyik tartományából a' másikba való vitelének megtiltása; a' Királyi nagy uradalmak; a' Papságnak meglehetősen kiterjedű fekvő jószágai; a' Finantziái árendába adások; az egyenetlen adózás; és különösen a' 15-dik Lajos idejében szédett igen nagy adósság. Az Orzágnak illy szomorú helyheztetésében kezdett Quesnay, kinek a' tudományok minden ágában, azok között a' Matthesisben széles eszméretei voltak, ezen rosszszaknak Okáról gondolkozni. A' maga új vélekedéseit előszőr: d' Alembert és Dideron Tudománysummáztjokban (Encyclopaedia) ezen tzikkejek alatt: fermiers és grains; azután tudományosan ki dolgozva, egy illyen tzmű munkájában: tableau économique (Versailles 1758) tette közönségessé.

A' szoros értelemben vett földművelési rendszer ezen talpköre van építve: „hogya a' Polgári gazdagságoknak „egyetlen egy forrása, a' földművelésnek legnagyobb vi- „rágzása: valamint a' földművelésből nyert dolgoknak „tisztja jövedelme, a' Status jövedelmeinek egyetlen egy „kútfeje, mellyre nézve a' Statu-nak egyedül a' föld

„ezen tiszta jövedelméből való egyetlen egy adóhoz van „jussa.“

Ennél a' rendszernél fogva a' polgári társaságnak minden egyes személyei két rendekre osztódnak:

1-ször, A' termeszto Rend (die productive Classe), a' melly magában foglalja mind azokat a' személyeket, a' kik az Országnak tulajdon földjét birják, és a' kik a' mezei gazdaságnak minden ágát folytatják. (Földes Urak, árendások, halászok, pásztorok, bányászok, gazdák és a' földnek tulajdonképpen való művesei. Az Uralkodót és Papságot, az Uradalom és fekvő-jószágra való tekintetből számlálja Quesnay ide.)

2-ször, A' nem termeszto rend, emészto rend, (die sterile Classe) a' mellyhez tartoznak minden Mesteremberek, Kereskedők, Művészek, Tudósok, Statusszolgái, Tselédek.

A' földes Urak azért számláltatnak a' termeszto renchez, mivel az ő birtokok, az esztendei nyereségnek feltétele, a' Föld' terméséből van. A' termeszto rend pedig azért neveztetik így, mert a' polgári gazdagságot valóságos új dologgal t. i. az ő munkájának tiszta jövedelmével neveli. A' tiszta jövedelmen értjük azt a' summát, melly az esztendei kiadásoknak ugyan azon esztendőbeli Termésből való kivonása után fent marad. A' kivonandó költségekhez tsak azok számláltatván, mellyek a' föld munkáltatására, a' munkások fizetésére, kitartásokra, takarmányra, vetnivaló magra, szántóvető eszközökre, marhatartásra fordittatnak, nem különben a' mellyek a'

Földes Uraknak fizetendő árendára és a' jószág javítására megkívántatnak. Tsak ezen tiszta jövedelemből, a' mit i. a' termesztő munkából felyül marad, kívánhat a' Status és a' Papság, a' földművelés káros elnyomása nélkül, adót.

A' nem termesztő vagy emésztő rend, ellenben mint-hogy tsak a' formáját változtatja azoknak a' dolgoknak, melyeket az első rend termeszt; semmi újat, semmi tiszta jövedelmet nem mutathat. Ez a' polgári gazdagságot nem neveli, mert munkájának ára rendesen nem több, mint a' mennyi élelmére megkívántatik. A' honnan tsak emészt, a' nélkül, hogy valamit hozna elő, és a' termesztő rend költségén él. Megtetszik ez, a' sok manufacturisták és Fábrikások elszegényedéséből, mert ha némelyek közzülök olykor olykor meggazdagodnak is, ez a' takarékoság, az az, a' gyönyörűségekről való lemondás által eshetik meg.

Ámbár tehát ezt a' nem termesztő rendet a' földtulajdonosai és mezei gazdák táplálják; tagadni mindazáltal nem lehet, hogy ez a' termesztő-rend tagjaira nézve igen hasznos ne volna. Mert ezek, a' nem termesztő rend munkássága és emésztése által helyhezteszhetnek olyan állapotba, hogy tsupán tsak a' földműveléssel foglalatoskodjanak, és hogy a' termesztéseknek mennyiségét's az azokból vett tiszta jövedelmet szaporítsák.

Ebből azt a' politikai következtést húzták a' Földművelés-rendszer írói és követői: hogy a' nem termesztő rend'tagjai az ő készítményeiket annyival oltsóbban adhat-

ják és jobb móddal szállíthatják, mentől szabadabb az ő munkásságok' köre, a' mi a' természetű rendre nézve nagyon hasznos. — Melyre nézve a' földművelési rendszernek lelke azt kívánja, hogy minden mesterségeknek a' legnagyobb és legszélesebben kiterjedt szabadságok legyen, különösen pedig a' céhekben és kézimesterségekben találtató mind azon akadályok, mellyek azoknak szabadsága útjában volnának, elháríttassanak. Ezt a' legtökéletesebb bátorsággal és igazsággal egybe kötött szabadságot a' Status minden ő polgárjainak elmúlhatatlanul tartozik megadni. Csak az ilyen szabadság egyedül való talpköve a' legnagyobb polgári jóllétnek. Mivel minden más módon való bele elegyedése az Igazgatásnak a polgári jóllétel dolgába, megkevesíti a' földnek esztendei termését, a' portékák árát felemeli, és ennél fogva a' természetű rend hasznát majd egyenesen, majd nem mulhatatlanul csak szerentsélteti, vagyis kotzkáztatja.

Végezetre az Adórendszer, melly a' földművelési rendszerből vette eredetét, ezen egészen egyszerű tanításra épült: hogy, mivel a' földművelés által nyert termés a' polgári gazdagságnak egyetlen egy forrása, és az esztendei tiszta jövedelem által egyedül ez, a' polgári gazdagság és jóllétel esztendőresztendőre való nevedezésének talpköve: szükség, hogy a' Státus minden adói csak a' termesztésekre vettessenek ki, mert minden adót csak a' tiszta jövedelemből kell venni, a' polgári gazdagság tökéjéhez pedig soha sem kell hozzá nyúlni. Erre nézve a' Földművelési rendszer íróji és követői csak egyetlen egy

adót t. i. a' fekvőjóságokra vetett adót tartják helyesnek, a' mit csak a' földbirtokosok és mezei gazdák fizetnek, a' nem termeszto rend tagjai benne közvetetlen éppen semmi, közvetőleg is csak annyiban vévén részt, a' mennyibe a' mezei gazdaság terméseit drágábban fizette, minekutánna t. i. a' földtulajdonosok és mezei gazdák, azokat az adókat mellyeket nekik kell fizetni, termeszteik eladásakor a' Status' több Polgárjaira vetették volna.

Azok között, kik ezen Rendszerről írtak, nevezetesebbek a' következők:

François Quesnay, tableau économique avec son explication à Versailles 1758. Ezt, és más több munkájit Quesnay-nak, egy summában kiadta Dupont de Nemours ezen tzm alatt: La Physiocratie, ou constitution naturelle du gouvernement le plus avantageux au genre humain 6. Voll. Yverdon 1768.

Vict di Riquetty Marq. de Mirabeau, l'ami des hommes, ou traité de la population 3. T. à Paris 1759.

Mercier de Riviere, l'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques 2. T. à Paris 1767.

Turgot, recherches sur la nature et l'origine des richesses nationales à Paris 1774.

Jo. Mauvillon: Sammlung von Aufsätzen über Gegenstände aus der Staatskunst, Staatswirthschaft und neuesten Staatengeschichte Leipzig 1776.

Carl. Gtfr. Fürstenau, Versuch einer Apologie des physiocratischen Systems Kassel 1779.

Geo. Andr. Will, Versuch über die Physiocratie, deren Geschichte, Literatur, Inhalt und Werth. Nürnberg. 1782.

Theod. Schmalz. Encyclopaedie der Kameralwissenschaften. Königsb. 1819.

Leop. Krug, Abriss der Staatsökonomie oder Staatswirthschaftslehre Berl. 1808.

Ezen Rendszernek megvizsgálása.

Az igazság azt kívánja tőlünk, hogy a' földművelési rendszernek a' Kereskedési rendszer felett való elsőségét valljuk meg és esmérjük el. Az ő érdeme az, hogy a' polgári társaságban minden egyes személyek munkásságának köre inkább meghatározódott, és hogy ezek (ámbar igen szorosan) termeszto és nem-termeszto rendre osztattak; hogy a' tiszta jövedelmekről való tudományra figyelme-tesek lévén az emberek, azt a' Statusgazdasági főbb ele-vekkel egyenlő rangba tették; hogy a' közönséges embe-ri munkásság' tökéletes szabadságának eleve a' céhek és minden kirekesztő jussokkal biró társaságok eltörlése által megállapítódott; hogy a' földművelés, melly első forrása és talpköve minden polgári vagyonoknak, az őtet illető rangba tevődött, annak a' mesterséghez és a' ke-reskedéshez való eránya szorosan meghatározódott, hogy az a' mód, melly szerint az adó kivetése a' mint lehet egyszerű legyen, ajánlatott. Meg kell esmerni, hogy ez

a' rendszer tört új útat abban a' tudományban, melly az őrta olly sok részben tökéletesített.

Lehet mindazáltal a' földmívelési rendszer ellen felhozni ezt: hogy az a' gyakorlásban részszerént kivihtetlen, részszerént, hogy némelly alapos tanításaiban egyoldalú és hibás.

A' földmívelési rendszer nem kivihető a' gyakorlásban. Mert az, a' főadónak tsupán a' földmívelésből nyert tiszta jövedelemre való tevése által a' mezei gazdaságot elnyomja. Továbbá azért, mert míg a' Statusnak egyéb Polgárjai az adótól mentek; a' mezei gazdának az adókat, mellyek bizonyos meghatározott időre adódnak be, úgy kell fizetni, mint előre való költséget (Vorschuss), nem tsak mint tiszta jövedelmet, a' mint a' rendszer mondja. Ezt az előre tett költséget, a' mezei gazdaság' termesztéseinek vevőivel, az által fizetteti magának vissza a' mezei gazda, hogy az ő termesztéseinek árát feljebb viszi, a' melly árt a' mezei gazda nem mindenkor szabhat a' tiszta jövedelemhez.

De egyoldalú sőt hibás a' földmívelés rendszere, különösen a' nem-termesztő rendre nézve. Már magában is hibás annyiban, a' mennyiben ezen nevezet, ollyan különböző nemű foglalatosságokat foglal magába; mellyeknek a' Polgári gazdaságra általánfogva semmi hasonló befolyások nintsen (p.o. Fábrika birtokos, Kereskedők, Szolgák, Tudósok). Még talán egy oldalúbb az az állítás: mintha ezek minden különbség nélkül öszveséggel, hasznot nem hajtók volnának, mivel ők is sok te-

kintetben hoznak elő tiszta jövedelmet, és sokszor valami mulandó Jó helyett sokkal maradandóbbat és tartósabbat tsinálnak.

Végezetre az egyedül való adónak t. i. a' földre vetett adónak képzelete (Idea), azonkívül, hogy a' mezei gazdát az egész adónak előre való fizetésével terheli, a' gyakorlásban nem igazságos, nem is tzélerányos. Mert ha bizonyos az, hogy a' manufaktúrák, fábrikák és kereskedés, sőt még a' lélek munkássága is szaporítják a' Polgári-gazdaságot: az igazság azt hozza magával, hogy jövedelmekhez képest ő reájok is adó vettessék. Ide járul az is, hogy a' nem egyenes adók, mellyek a' földművelési rendszer mellett egészen megszűnnek, a' Statu-sok mostani elrendelések szerént vagy éppen kikerülhetetlenek, vagy az egészben közelebbről a' Polgári rendszerben a' birtokosokat és gazdagabbakat nyomják, a' mi főképpen az emésztők szabad tetszésétől szokott függeni.

A' S m i t h Á d á m Rendszere.

Smith Ádám Skotziai fi (született 1723, megholt Edinburghban 1790) a' Törvény-tudományának Doctora, és a' Glasgowvi fő Oskolában az erkölytudományak Tanítója, utóljára a' Skótziai vámtisztségnél Királyi biztos volt. Munkája legelőször kijött Londonban 1776. 2 Dar. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. Ezen munkának több új kiadásai, Utánnymtatásai és Fordításai vagynak. Legújabban Edinburghban és Lon-

donban adódott ki, 1814-ben, 3 Kötetben: With notes and an additional volume by David Buchman. Ez a' Kiadás a' Smith munkája' negyedik és utolsó kiadásával mindenben megegyező nyomtatvány, a' kiadónak jegyzéseivel és egy pótolék darabbal bővítve. Ezt a' munkát először Német nyelvre fordították Schiller és Wichmann 1776 : — Később az eredeti munkának negyedik kiadása szerint Garve és Dörrien : Untersuchungen über die Natur und die Ursachen des Nationalreichthums 4 thle. Bresl. 1793. Spanyol és Frantzia fordításai is vagynak, az utólsók közül legjobb a' Garnier-é : recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations 5 Vol.

Smith igyekezett, bizonyos tekintetben a' feljebb említett két Rendszereket egymással megegyeztetni, melyek közül a' Kereskedési Rendszer a' nemzetigazdagságot leginkább a' mesterségekben és Kereskedésben; a' földművelési rendszer pedig a' földművelésben helyeztette, a' Mesterembereket és Kereskedőket az emésztő rendbe tévén. Ő ezt a' két egymással ellenkező rendszert egy felsőbb nemű megfogásba t. i. a' Munka megfogásába foglalta.

Az ő rendszere a' következő alapra van építve :

A' munka, az emberre nézve a' jószágok szerzésének és bírásának eredeti kútfeje, ugyan az egyszersmind legutolsó feltétele minden Nemzeti-jóllétnek és gazdagságnak. Ez a' gazdagság pedig nem csak a' nemes értzekben (mint a' Kereskedési rendszer akarja), de nem is egyedül a' földművelés által nyert termésekben (mint

a' Physiocraták tanítják) áll; sőt inkább ez a' két dolog: t. i. a' Termések és az értzpénz, tsak egy részét teszi a' Nemzeti vagyonnak. Mert az igaz nemzeti gazdagság, az élés' és jóllétel' öszves feltételeiben, valamint a' munkát minden elősegálló eszközökben, ennél fogva tehát a' földjavításban szintúgy, mint a' társaság minden egyes tagjainak az elkezdett munka' nemesítésére és tökéletesítésére nyert tehetségeiben és Ügyességeiben áll. És minden egyes személy annyiban gazdag vagy szegény, a' mennyiben 1-ször tetszése szerint élhet azokkal az eszközökkel, mellyek ötlet az élet szükségeire, könnyebbségeire megkívántató dolgoknak (munkája által) birtokába tehetik. 2-szor a' mennyiben ezeket az eszközöket jól használván, termesztését és emésztését egyenlőségbe teszi, 's azt megtartani igyekezik. A' mennyiben pedig tsak a' munka az, a' melly ezen eszközök birtokába vezet, annyiban ugyan tsak az, legutolsó feltétele is, minden jövedelemnek és mind az egyes személyek boldogságának, mind a' közönséges Jóllétel nagyobbra való emelkedésének. Valamint tsak az által lehet vagyona szert tenni; úgy egyedül a' munkának öregbítése által lehet a' szerzett vagyont öregbíteni. A' honnan a' Polgári társaság' minden szükségei' bé elégítésének talpköve az, ha az munkáját minden esztendőben tökéletesen véghez vitte.

A' munka' gyarapításának pedig fő feltétele a' annak elosztása, mind külső kiterjedésére nézve (extensiv), t. i. a' munkások számának szaporítása által; mind erejére nézve (intensiv) a' munkára való ügyes-

ség' tökéletesítése, a' munkások' szorgalmának nevelése, és az erőmívek használása által. E' szerént, nem tsak azok tartoznak a' társaság természető rendéhez, (mint a' Physiocraták állítják) a' kik a' természetnek durva terméseit hozzák elő; hanem azok is, kik a' természeti dolgokat elkészítik, nemesítik és minden felé elhordozzák: a' Mesteremberek és Kereskedők. Ezzel a' munkával 's ennek elosztásával a' szerzett dolgok megemésztésében való Takarékoságnak is öszve kell köttetve lenni, hogy a' nemzeti jóllétel bátorságban legyen, és mind inkább inkább nevedjék.

A' szorgalom tehát és Takarékoság a' Nemzeti-vagyonnak legutólsó feltételei. Ugyan is a' szorgalom a' vagyont megszerzi, ellenben a' Takarékoság, azt a' mi azokból felesleg való, félre teszi, 's formál belőlök Tőke-pénzt, melly a' további megmaradásra és nevedésre, különösen pedig a' munka elosztására műhatatlanul szükséges.

Innen van az, hogy a' munka egyszersmind a' vagyonok' betsének mértékét is magába foglalja. Mert, minthogy az életnek minden javait tsak a' munka által teheti az ember magáévá; ezen jónak, tsak annyi betse van, az azt bíró személy előtt, a' mennyi munkájába néki az bele került.

Ugyan tsak, a' javaknak egymással való feltserélésekor, azoknak előhozására fordított munka határozza meg azoknak betseket, és Árokat, mind a'

mellett is, hogy bizonyos esetek ezen árnrak megváltoztatásában hathatós befolyással birhatnak.

A' javak' árának alkotó részét (a' mint szükség) egymástól megkülömböztetve: teszi,

1-szor, A' munka bér, vagy a' munkásnak magának a' keresetben való részvétele.

2-szor, A' földre vetett adó, vagy a' Földes Úrnak a' föld terméseiből vett nyereségben való részvétele.

3-szor, A' tőke-pénz-nyereség, vagy részvétele a' munka által való Keresetben annak, a' ki a' maga kész-gyűjteményét (akár pénz, akár más egyéb jószág) az elkészítésre, vagy használásra költsönözte vagy előre adta, és az által a' munkával való keresetet és nyereséget lehetségessé tette 's előmozdította.

Ezen fő regulák szerint tehát a' Polgári társaságnak nem tsak a' földterméseiből, hanem egyszersmind a' munkabérből és a' tőke-pénz kamatokból is van jövedelme. E'szerént, nem lehet a' Satusban tsak egyetlen egy adó, t.i. a' földre vetett adó. Mivel minden igazságos adónak illendő arányban kell lenni a' tiszta jövedelemmel. A' honnan az adók: Földre, — Mesterségre és Tőkepénzre vetett adókra osztatnak. (Grund- Gewerbs-Capitalsteuer):

Ámbár, hogy a' Status fenn álhasson, ezen adók közül valamelyiket fizetni minden Polgár köteleztetik; arra mindazáltal nints a' Status meghatalmazva, hogy az emberi szorgalom ki fejlődésébe magát közvetlen be-

le avassa. Sőt inkább szükség, hogy minden ember munkája és munkássága a lehető szabadsággal bírjon, — mert mindennek van addig, — míg a' más jussát meg nem sérti, — hatalma, a' maga boldogságát tulajdon kívánsága, választása és meggyőződése szerint meg alapítani, 's önn szorgalmán, földbeli birtokán és tőkepénzén szabadon uralkodni, minthogy az egésznek is Jóllelte az egyes személyek boldogsága előmozdításától függ.

Ezen Rendszernek megvizsgálása.

A' Smith ezen tudományának előadásában legközelebb az a' hiba, hogy nints tudományosan elrendelve; hogy egyes részei szabadtetszés szerint határozott rendben, nem pedig egymástól következtetve állanak; és a' feltett törvény szabások a' gyakorlásra nézve, egyenesen csak Nagy Britanniára vagynak alkalmaztatva. Ha pedig közönséges regulák alá vétetik a' Smith tudománya, úgy meg lesz az ő Rendszerének az az érdeme, hogy magát, mind a' Status praxisában uralkodó Kereskedési, mind az egy oldalú földművelési rendszernek hathatósan ellegne szegezi.

A' Smith rendszerének azomban mind azon jelességei mellett is, t. i. hogy átaljában a' Polgári és Statusgazdasága' új előadásának, az ő tudománya szolgál alapul, különösen pedig, hogy a' tudomány ilyen módon való előadásában és kipallérozásában a' Smith és az ő el-

ső Követői' nyomos vizsgálódásai tündöklének; némelly hibáit el nem hallgathatjuk, tudniillik:

A' munka nem egyedül való kútfeje a' Javaknak és így a' nemzeti gazdagságnak és Jólételnek, hanem a' Természet is, úgymint a' melly, a' nélkül, hogy a' munka által erőltetnénk, sok javakkal szolgál minékünk. És e' szerént a' munkát, a' természeti adományokra nézve nem úgy kell tekinteni, mint forrást; hanem mint segítő eszközt a' nemzeti gazdagságra és jólételre. Innen a' következik; hogy a' vagyonok bétst, nem mindenkor tsupán a' munka teszi, mert a' természeti dolgok bétsének főrésze, minekelőtte még munka járúlna hozzájuk, azoknak eredeti tulajdonságokban áll (p. o. a' földben magában, a' fában, sóban, tavakban) És így nem minden munkának van bétse és ára, mert füstbe ment munkák is vagynak, és sok esetben a' vagyonok bétst nem a' reájok fordított munka, hanem a' körülállások határozzák meg.

Továbbá, Smith a' munkának és annak elosztásában, a' testi munkásságot igen nagyra, a' lelkit pedig nagyon kevésre bétsüli, a' melly, jól ki míveltetvén, nem tsak a' testi munkát neveli és tökéletesíti, még pedig szembetűnőképpen; hanem magában a' Tudományoknak, Mesterségeknek és a' Status' közönséges szolgálatjának köreiben is, a' legjelesebb módon mozdítja elő a' Nemzet' Egyesült erejének kifejlődését, és Jólétét.

Utoljára a' Smith-től kívánt határtalan szabadsága az emberi munkásságnak, magában gondoltatva fő feltétele

a' Jöllételnek és gazdagságnak : azon régula pedig, hogy az egyes emberek jölléte elősegélése által, a' közönséges Jöllét is megalapíttatik, és mozdítódik elő, csak azon szoros meghatározás alatt lesz foganatos, ha az igazgatás az emberi haszonkeresést, mihelyt az a' mások jöllétét a' maga hasznának fel akarja áldozni, mérsékli, a' maga törvényes határára vissza útasítja, 's annak az egészre befolyható káros következtését megakadályoztatja.

A' Nemzeti gazdaság rendszere.

A' Nemzeti gazdaság, a' maga tudományos formájában, a' nemzeti vagyon' minden forrásainak és feltételeinek, úgy szintén az annak kiosztását, és szaporítását, haszonra való fordítását és megemésztését illető okos reguláknak rendszeres (systematisch) előadását foglalja magába. A' Nemzeti gazdaság tehát a' mindenkénszerítés nélkül való egyesség által szerzett törvények alatt társaságot formált polgárok' okosság-ideájából, és a' nemzet tzeljához képest az igazságnak és Jöllételnek elválaszthatatlan egybeköttetéséből indul ki, egészen független lévén a' Status dolgaitól és mind azon befolyásoktól, mellyekkel az Igazgatás a' Polgári vagyon elrendelésére és a' Status vagyonának a' polgári vagyonból való formálására nézve szokott lenni.

De ha az egyes személyeknek boldogsága és az egész polgári társaságnak Jölléte, mindazon javaknak — mellyek a' földi életet nem csak hosszszabbitják, hanem erő-

sítik, nemesítik, szépítik, és a' lehető bátorságba helyheztetik — törvényes szerzésében, bírásában és használásában áll; úgy azt az egybeköttetést kell tudományosan ki keresni és kimutatni, a' mellyben az emberi jóllétnek forrásai és feltételei annak alkotó részeivel és munkálkodó erejével együtt vagynak.

Ezek szerént a' nemzeti gazdaság, mint Tudomány a' nemzeti vagyonnak:

- 1-ször, Forrásairól;
- 2-szor, Feltételeiről;
- 3-szor, Elosztásáról és szaporításáról;
- 4-szer, Használásáról és megemésztéséről tanít.

I. Az egyes személyek' Jóllétének és a' nemzeti vagyonoknak Forrásairól.

Az egyes emberek' Jóllétének, és a' Polgárok vagyonának tsak két kútfejei vagynak:

1-ször, A' Természet: az ő javaival, eredeti gazdagságaival vagy is terméseivel.

2 szor, Az emberi Lélek: a' természeti dolgok' előhozása, elkészítése, sokasítása és nemesítése körül tett munkásságával, úgy szintén a' mesterség a' Kereskedés, Mívésztség és Tudomány határiba való befolyásával.

Az emberi Jóllétel' első Kútfejének, a' Természetnek, minden magától fenn álló Polgári társaságban, szükségesképpen nagyon különbözőnek kell lenni. Ugyan is, különböző az ő hatalmának nagysága és ki-

terjedése; különbözök, annak a' földre, és ennek jóságára, a' folyóvizekre, tavakra, hegyekre, erdőkre, állatokra, az éghajlatra és az egyes dolgokba, t. i. eddig volt művelésre nézve való tulajdonságai. A' másik pedig, t. i. az emberi léleknek munkássága a' nemzeti jólétre nézve, az egész föld kerekéségén mindenütt, a' nemzetet tevő egyes Személyeknek testi, lelki's erköltsi kifejtődzésektől és pallérozottságoktól függ. Mert valamint az egyes embert nem lehet az ő külsejéből úgy tekinteni, mint tsupa testi valóságot, mivel az emberi léleknek, ha kevés is, de tsakugyan van valami befolyása még a' polgárok' legalsó rendéhez tartozó, igen kevésé pallérozott egyes személyek' külső munkásságába is; éppen úgy nem lehet az egész nemzet' Jóllete és vagyona' kútfejeinek, feltételeinek és erányának vizsgálásakor, — mint a' hogy Smith Ádám akarja — az embernek tsak testi munkásságát, és az által néki a' külső világi javakhoz mért állását tekinteni, a' nélkül, hogy a' Nemzet jólletének és vagyonának meghatározása és méltósága szembetünőleg egy oldalúvá ne tétessék.

Ezt bizonyítják a' történetek, — mellyekből láthatni, hogy a' nemzet' gazdasági környülállásai, az ő kíméltségének azon grádusával, mellyre el jutott átáljában, nevezetesen pedig az ő lelki, erköltsi, vallásos és nemzeti míveltségével a' legszorosabb egybeköttetésben vannak; el annyira, hogy — a' mit a' történetek már megesett dolgokkal mutatnak meg — a' nemzetek Jóllete és gazdagsága, azoknak lelki és erköltsi formáltatásoknak elő-

haladása; Vallásoknak nagyobb tisztasága és méltósága; és a' magok polgári alkotmányának az időhöz alkalmaztatott tökéletesítése által hágott feljebb feljebb. Ellenben a' lélek és erkölts pallérozásában való hátra maradás, a' külső rendtartásokkal megterhelt Isteni tisztelethez és valami megavult polgári alkotmányhoz való nagy ragaszkodás miatt lassan lassan kissebbedvén, utóljára csaknem egészen semmivé lett.

Tanúsággal telyes példájit olvashatjuk ennek mind a' régi Görögök és Rómaiak történeteiben, azon időtől fogva, mikor a' tudományok, mesterségek, köztők alább szállottak; polgári alkotmányjok pedig többé nem idejekhez való volt: mind az újabb idők históriájában. Ugyan is mennyivel múltak felyűl a' már meg nevezett jelességek által a' Keresztyén Népek, a' velek egy idejű mahumedánus és pogány népeket. Azok a' polgári társaságok, mellyek az idő lelkéhez alkalmaztatott Polgári alkotmányt (mint Anglia az Oraniai Wilhelm és a' Braunschweigi házból való Uralkodók idejétől fogva) készítettek magoknak, melly hirtelen jutottak el, és mennyivel magassabban állanak a' Jólétel és Gazdagság magas póltzán, mint a' megavult Polgári alkotmányhoz, és hibás igazgatás módjához ragaszkodó nemzetek.

A' Polgári és Status gazdaságának tudományos művelése, az önn erejű polgári alkotmányokkal bíró polgári társaságokban kezdődött: legelőször t. i. Angliában, — azután Frantzia és Német Országban is elfogadódott és gyakorlódott.

Nem különbben csak a' történetekből lehet megmutatni és megvilágosítani, a' vagyonskűtfőknek eredeti elosztásáról (a' földnek t. i. az egyes polgári társaságok közt, ezeknél ismét az egyes Személyek közt való felosztásáról) az azzal egybekötött természeti erők használásáról; és ezen skűtfőknek egyik egyes Személytől a' másokra, egyik Polgári társaságról a' másokra való szabad által menetelekről tanító Tudománynak hasznát és fontosságát.

II. A' Polgári Jóllétele' és vagyons' Feltételeiről.

A' vagyonnak és Jóllételnek két említett skűtfejei minden velünk egynemű valóság előtt nyitva állanak. Mert a' természet kész mindenneknek szolgálatjára; a' léleknek eredeti ereje pedig, kissebb nagyobb mértékben mindenkben kifejtődik. De, hogy, vagy kirekesztőleg vagy főképpen, mellyik lehet a' kettő közzül, vagy mellyiknek kell lenni valamelly Polgári társaságban, egy bizonyos egyes Személy' jóllétének talpköve, és hogy mimódon lehetnek ezen skűtfők, minthogy mindenik egyformán kimeríthetetlen, a' Nemzet minden egyes tagjaira nézve a' bódogságnak és az azzal való élésnek okai, azt részszerént azon környűlálások, mellyek között az egyes ember az életbe lép, (a' mennyiben nevezetesen örökség szerént reá szállott fekvő jószágai vannak, vagy nintsenek) részszerént a' Nevelés, a' mel-

lyet vesz; — részszerént azon esmeretlen erányzás, (Richtung) melyre, mindjárt mihelyt megjelenik, az ő munkássága fordul; részszerént az az állás, melyet az ő élete futásában, azon egész törvényes társaság eránt, mellynek tagja, vagy kívülről nyér, vagy a' mellyre, a' benne lévő erők által, belőlről teszen szert, határozák meg.

Azon {természeti tehetségek, mellyek a' jövődöre nézve valami esmeretlen Rendeltetésre mutatnak, 's arra törekeshnek is, — azon familiai környülmények, mellyek között az egyes személy született és nevededik, — és azon előre nem látható egybeköttetések, mellyekben az ember, vagy a' maga, vagy valamelly idegen polgári társaságból való egyes személlyel áll, igen sok emberekbén; mind külső munkásságok erányozására, mind az ez által elérendő boldogságra és Jóllételre nézve igen nagy befolyással bírnak.

Azomban az egyes személyeknek, mind eredeti erejekre, mind igyekezetekre, mind egy bizonyos tzelra törekedő munkásságokra nézve, illy nagy különbségek mellett is, özveséggel minden ő külső munkásságok két közönséges feltételekre osztódhatnak, a' mellyekre mint erős talpkövekre: a' már megnevezett kútfők által, mind az egyes személyeknek, mind az egésznek boldogságát, 's ezek által ismét mind az egyes embereknek mind az Egésznek jóllétét és gazdagságát bízást lehet építeni.

Ezen feltételek:

a) Az egyes személyekre nézve: a' munka, nevezetesen pedig a' munkának elosztása.

b) A' közönségre és az egész nemzet' minden egyes tagjainak költsönös hathatóságokra nézve: a' költsönös Hitel, és az adás-vevés tökéletes szabadsága.

a) Feltétele a' Jólételnek a' munka és annak elosztása.

A' munkán, átaljában, értjük mind azon emberi munkásságot, melly valamely tzielnek nyilvánosságos elérésére kezdődik, és véghez is vitetik; úgy mindazáltal, hogy innen a' korhelység, nem különbben a' rendetlen és tziel nélkül való foglalatosságok kirekesztetnek.

Testi (physica) munka az, a' mellyet valamely feltett tzielnek elérésére testi erővel teszünk: ellenben, lelki a' munka, mikor az előttünk lévő tziel, a' lélek ideájában van, és annak kivitelében az emberi léleknek tehetségei és ereji együtt munkálkodnak.

A' munka tehát mindég tsak feltétele, kútfeje pedig és alkotó része a' jólételnek 's gazdagságnak soha sem lesz, haszinte az, 's nevezetesen annak tzielérányos elosztása, a' nemzeti jólétel léptsönként való előhaladásának legbátorságosabb talpköve is. Mert mennél inkább szaporodnak az egyes Személyeknek szükségei (akkor, midőn valamely polgári társaságnak társasági erányai szabadab-

ban kezdenek fejlődni) annál szükségesebb lesz a' munkának elosztása, azért, hogy ezen szükségek a' magok egész kiterjedésekben megelégtessenek, és a' polgári társaság azon előhaladó pallérozódása mellett, annál hajlandóbb lesz az emberi lélek a' munka elosztására; úgy hogy minden, tsak egy bizonyos nemére szorítja magát a' munkásságnak, részszerént azért, hogy abban valami tökéletest hozzon elő, részszerént, mivel abból legbizonyosabban élhet, 's a' maga jóllétét bátorságosabban megalapíthatja. A' honnan a' munka felosztása által egy felől az idővesztést kerüli el az ember, a' melly a' különböző foglalatosságok szüntelen való változtatásának elválhatatlan társa; más felől az emberi munkásság' minden ágainak mind inkább inkább való ki pallérozását és tökéletesítését segíti elő, p. o. a' Kolosvári mester ember, idejét a' szülő munkával tölti el, 's öszve vetvén esztendő végével jövedelmét és munkája bérét, többbe kerül az, mintha mestersége folytatása mellett maradt volna. — Hol van az el veszett idő? Mi által hozza ismét vissza, a' rossz munka által tőle el idegenedett vásárosokat? — minden ember inkább igyekszik jó munkát vásárolni. A' munka elosztása tehát talpköve azon egyes foglalatosságok elosztásának, mellyek által az ember valami tárgyat akar elő hozni, és valamelly közönséges tzélt igyekszik elérni.

Millyen jó legyen a' munka elosztása, azt ugyan sokkal tisztábban és világosabban lehet a' Manufacturákban és Fábrikákban látni, mint a' földműveléshez tartozó fog-

latatosságokban; de azomban itt is (t. i. a' Földműveléshez tartozó foglatatosságokban) a' földmunkálás, kertészség, és baromtartás nagyon különbözvén egymástól, magában a' szántásban, vetésben, kaszálásban és tséplésben a' munkásnak kisebb nagyobb ügyessége szembetűnő.

A' munka elosztásakor, különös figyelmet érdemelnek, legközelebb a' manufacturákban és Fábrikákban az erőmívek (machinák). Mert ezek által a' készítmények száma nem csak neveltetik, hanem többnyire nemesítetik és tökéletesítettik is. Ezt nem csak az egyszerű alkotású szövő- vagy harizsnyakötő- és esztergályszékekben, hanem leginkább a' fonó- szívó- és nyomtató erőmívek használásában lehet tapasztalni.

Az erőmívek ellen tett kifogások csak akkor helyesek, mikor azok az intézett tételre nézve mesterségi tekintetben (technice) haszontalanok; még akkor is senkit sem tsálnak meg könnyen annak készítményei. Azt az ellenvetést hogy az erőmívek által nagyon megsaporodott készítmények, és ennél fogva a' költsönözhetőség miatt, az egyes munkások kenyér nélkül maradtak, a' több esztendei tapasztalás megtagadja. A' készítmények szerfelett való megsaporodása pedig, egy felől azoknak eladása, és kapóssága által; más felől a' munkásoknak, eddig volt élelem keresések módjáról másokra való mentelek által elenyészik. 'S többnyire ezen szükségek, a' mint a' virágzó Angliában a' tapasztalás megmutatta, tsak ideig óráig tartók és helybeliek. — Átaljában mindezen

ellenvetések hijjába valók: mert minden erőművek a' Találalmányok sorába tartoznak. A' valósággal hasznos találalmányoknak pedig az emberi társaságra való jóltévő befolyások csak hamar kitetszett, és elesmértetett, midőn ellenben a' haszontalan találalmányok nem sokára feledékenységbe merültek.

A' munka elosztása szempontjából hatféle gradusait lehet öszveséggel minden emberi munkásságnak a' polgári társaságban észre venni.

1-ször, A' durva az az készíttetlen természeti dolgoknak termesztése 's gyűjteménye, és a' földnek közvetlen művelése, az ő terméseinek szaporításával és nemesítésével egybekötve. (Ebben a' rendben vagynak a' nagy birtokú földes Urak, és mind azok, kik a' földműveléssel, baromtartással, kertészséggel, vadászattal, halászással, az erdő neveléssel és bányásztsággal foglalatoskodnak.)

2-szor, A' durva terméseknek tzélerányos, az az olyan használható formákban való elkészítése, a' mellyekben azok az életnek részszerént szükségéire, részszerént gyönyörűségére tartoznak. (Ide számláltatnak minden Mesteremberek, a' manufacturák és fábrikák Urai. — Mívészek. (mechanici.)

3-szor, A' kereskedés minden neme által való eltserélése, és eladása, részszerént a' termesztés által nyert, durva természeti dolgoknak, részszerént a' manufacturisták, fábrikások és mívészekről készíttetett új készítményeknek. (Ez a' rend a' kereskedéssel foglalatoskodó

minden embereket magában foglal. t. i. a' nagy- és kis-kereskedőket.)

4-szer, Az emberi esméretnek átaljában, különösen pedig a' szép mesterségeknek és Tudományoknak megtartása, öregbitése és tökéletesítése, (ide tevődnek a' szép mesterségek gyakorlói és a' Tudósok)

5-ször, A' magános személyek tzéljaira való szolgálat tételek, (ide tartoznak a' szolgák, tselédek, a' kiknek, az ő gazdájoknak tzéljaihoz képest foglalatosságaik különbözök.)

6-szor, A' köztársaság tzéljaira teendő *szolgálatok* (ide tartoznak az egyezés szerént formált törvényes társaságnak Kormány alkotásánál, Igazgatásánál és hivataljainál szolgáló minden egyes Személyek.)

Az emberi munkásság' ezen hat különböző nemei között, jól meg kell különböztetni a' *termékeny* (productive) és a' *terméketlen* munkát (unproductive). Ugyan is nem tsak annak munkája termékeny, a' ki a' földet műveli, (a' mint a' Physiocraták állítják) hanem már magában mind az a' munka, a' melly valami hasznot hágy maga után. — A' nemzeti gazdaság regulái szerént pedig, tsak az a' munka termékeny, a' mellyből tiszta *jövedelmet* vesz az ember, a' melly tehát a' Polgári jóllétet megalapítja és neveli: ellenben terméketlen mind az a' munka, a' melly által tsak azt nyeri a' munkás a' mi élelmére szükséges, a' melly által tehát a' Polgári jólétel nem nevedik.

Szorossabb értelemben, minden emberi munkásság vagy termékeny, vagy terméketlen.

A' mezei munka termékeny akkor, midőn az, a földadójára, javítására és munkálására fordított tőke pénz kamatján kívül, valami nyereséget is hajt, és midőn a' munkáltató, vagy a' munkás többet szereznek, mint a' szükséges emésztésre kívántatik. Mihelyt ez nem úgy van, a' mezei munka azonnal terméketlen.

Tsak úgy termékeny a' mesterembernek munkája, ha az ő készítményének betse a' mesterségtől fizetni tartozott költségeknél nagyobb, és ha annál, a' mit a' készítettő vagy a' munkás megemészt, a' készítményekből bejött nyereség több.

Igy van a' dolog a' kereskedésre nézve is. Ugy-mint a' mit tsak akkor lehet termékenynek mondani; mikor a' nyereség nem tsak a' reá fordított tőkepénz kamatját, hanem még a' kereskedést űző egyes személyek emésztését is felyül mülja.

Ez a' sorsa a' lélek munkájának is, a' szép mesterségek és Tudományok körében, mivel ezek is adhatnak tiszta jövedelmet, 's ugyan az a' munkás emésztését itt meg haladhatja. Leibnitz, Kant, Canova éppen úgy tartoznak a' termékeny munkásokhoz, mint a' mezei gazda. Bizonyára sok tudós írók és számtalan hasznos dolgok feltalálójai, nyitottak meg mind magokra, mind az egész emberiségre nézve tiszta jövedelem kútforrót. — Nem külömben a' Status szolgáji, ha azok nem a' nyereség és nagyravágyás kívánásától, hanem a' hazasze-

retetétől lelkesítettnek. Ha nem úgy nézik foglalatosságait, mint élés módot, vagy olyan állapotot a' melyben, a' kevélységnek nagyra vágyásnak, a' gazdagságra való kívánságnak szabadon áldozhatnak; és nem mint mesteremberek, minden gondolkodás nélkül (mechanice) dolgoznak, hanem az emberi nemzet hasznát boldogságát 's elő menetelét tzelozó intézetekről gondolkoznak, 's ki gondolván, azoknak felállításán munkálkodnak. Az efféle Status szolgálait, mint valójában tiszta jövedelem Szerzőket, nem lehet az embereknek termékeny, vagy helyesebben, nyereséget hajtó rendéből kihagyni.

Ezekből és a' történetek bizonyításából ki tetszik, hogy a' polgári társaság' testi boldogsága és jólléte, sem egyedül a' földműveléstől, sem tsupán a' mesterségektől, sem kirekesztőleg tsak a' kereskedéstől nem, hanem össze véve mind a' háromtól, és mind a' háromnak egymáshoz való helyes eránysújjától függ. Minthogy együttvéve ezen három dolgok az emberi szorgalmatosság fő feltételei, és összevetett vállal költsönösen támogatják egymást; olyan formán mindazáltal, hogy a' mezei gazdaság szolgáljon az egésznek talpkövéül, és annak tökéletesített munkája előzze meg amazokat. Ugyan is szükség, hogy a' földművelés által nyert tiszta jövedelemből teljen ki, az azzal helyes erányban lévő népesség táplálása mellett azon töke pénz, mely a' mesterségeket elő segítse, terjeszsze, — 's a' kereskedés is annak következtében erős alapra tétetvén, virágozhasson. Ámbár a' kereskedés és mesterségek által nyert jövedelem, a' föld-

mívelésből vettnél sokszor egy két szempillantásig fényesebbnek és nagyobbbnak látszik; mindazáltal tsak akkor lehet mindegyik igazi virágzó állapotban, midőn a' földmívelés sem el mellőzve, sem amazoktól elnyomattatva nintsen. A' ki ennek igaz völtáról meg akar győződni, tsak Tyrus és Kárthágó-ról; Velentze és Genuáról, Hollandia és Nagy Britanniáról emlékezzék meg.

A' Polgári társaságnak oda feljebb említett testi jólétére a' földmívelésen, mesterségeken és kereskedésen kívül leghathatósabb befolyása van a' lelki munkásságnak és az ebben való előmenetelnek. Ugyan is, a' történetek bizonyosága szerint, mind azok a' polgári társaságok, a' melyekben a' szép mesterségek és Tudományok szabadon gyakoroltattak és inkább virágoztak, a' külső jóllételben is nagyobb lépéseket tettek előre, mint az olyanok, a' melyeknél azok vagy éppen el-mellőztettek vagy tsak egy oldalulag és szükségből míveltettek.

Innen kitetszik, hogy a' népeknek lelki kifejtődzése és pallérozódása fő feltétele annak, hogy az ő testi munkásságokat a' földmívelésben, mesterségekben és kereskedésben, öregbítsék, nemesítsék és erősítsék, és hogy a' hol az emberek tsak a' testi munkásság mellett maradnak, a' lelki felemelkedés és pallérozottság pedig hátra hagyatik; ott a' testi munkáknak a' lelki munkákkal való szükséges és jóltévé egybekötése, és a' lelki mívelésnek a' közönséges polgári életre vissza ható ereje nintsen meg.

Némelly újabb tudósok a' lélek munkáját **materiátlan** vagyonoknak nevezik, mivel test nélkül valók, még is kielégítik az ember szükségait, 's ennél fogva lehet nélkülük betset tulajdonítani. A' tudós világ vélekedése ezen tárgyról igen különböző. Smith egészen kirekeszti Rendszeréből. Böven olvashatni erről Storch-nak újabbi munkájában. Irt róla Say is. Legszebben értekezik ezen dologról Sartorius, midőn a' Storch munkáját megítéli. Az ítéletet e' felől a' tudós világ el határozására kell halasztani. Annyi tsakugyan addig is igaz marad, hogy a' lélek munkája hathatós eszköze a' tiszta jövedelemnek, hogy az a' testi munkák tökéletesítője és előmozdítója. A' lélek pallérozása tehát igen nagyon szükséges a' nemzeti jóllétel' előmozdítására.

b) A' Jóllételnek Feltétele, a' költsönös Hitel, és az Adás vevésnek tellyes szabadsága.

Ez a' két dolog, t. i. Hitel, és adásvevés úgy vagynak egymáshoz, mint az ok, és következés.

A' hitel, először a' nemzet minden testi lelki munkával foglalatoskodó egyes személyeinek, azon egymásban helyheztetett bizodalmokban áll, mellyet bizonyos tételre intézett munkásság, és az által szerezhető tiszta jövedelem megnyerése végett egymásnak költsönösen ajánlodekoznak; úgy szinte azon jó akaratban, mellyel egymást ezen munkásságra megkívántató mind azon eszközökkel segítik, mellyek által az egyes személyeknek Jól-

Iéte megalapíttatik, bátorságba helyeztetődik és fel-
emeltetik.

2-szor, Minthogy minden nemzetnek más nemzetek-
kel is van egybe köttetése — a' Hitel teszi egyik nemzet-
nek a' másokban vetett azt a' bizodalmát is, mellynek
tzielja, az ő költsönös testi és lelki munkásságok, és a'
közönséges jóllétel előmozdításában való további haladá-
sok, — a' mellytől függ az egyes polgári társaságok kis-
sebb nagyobb kereskedése, az ő munkásságok minden
szüleményeinek költsönös eladása és kitserélése.

Ez a' Hitel, az egyes polgári társaságnak belsejében
szintügy, mint minden polgári társaságoknak egymással
való költsönös öszve köttetésekből, legerősebb gyámo-
lát az adás vevés tökéletes szabadságában
találja fel, melly szerént az egyes Személyek, azt a'
munkát és foglalatosságot választhassák magoknak, a' melly
az ő hajlandóságokkal, szükségekkel, kinézésekkel meg-
egyezik, — az Igazgatás pedig belőlről a' testi és lelki
munkásság útjában lévő minden akadályokat elháríttson,
és minden egyes Személynek tellyes szabadságot adjon
arra, hogy a' maga munkásságának gyümölsét mind be-
lől mind a' külföldön terjeszthesse, el adhassa, — úgy
mindazáltal, hogy a' kettőjük között lévő kereskedésben
a' harmadiknak jussa sértetlen maradjon.

A' nemzeti gazdaság ugyan a' Statusnak sok dolgok-
ban nyújthat ideát, közönségesen kimondott igazságai ál-
tal: de a' mellyek nem olyanok, hogy azokat a' valósá-
gos polgári életben, néki a' környűl állásokhoz képpest

módosítani ne lehetne. Az Igazgatásnak sokszor igazságos befolyása lehet, a' foglalatosságok, különböző nemeinek a' Statusban való okos elosztásában, némelly foglalatosságoknak gátolásában, másoknak elősegítésében és vezérlésében, P. o. midőn valamelly Statusban az Igazgatás azt venné észre, hogy nagy része az ifjúságnak, a' falukról; a' mezei munkának hátra hagyásával, mesterségekre adná magát; — vagy minden külső és belső ösztön nélkül, igen nagy számú csoport tódúlna az Oskolákba; — vagy ha a' Kereskedők száma a' Statusban a' mezei munka és mesterségek tetemes kárára szerfelett megszorodnék, 'sa't. De szükség, hogy midőn az Igazgatást az ilyen környüállások bizonyos megszorításokra kényszerítik, az, a' törvényeket helyesen intézze. P. o. nagyon vissza fordult dolog volna, ha a' tanulásra tódult felette nagy számú ifjúságot, olyan parantsolattal tartóztatná fel attól; hogy a' földművelők és mester emberek rendében lévő emberek gyermekei között egy se; a' tudósok gyermekei között pedig csak egy tanuljon. Az efféle szükségben, nem a' tudományoktól kell őket el tiltani, hanem a' mezei munka, és mesterségek által elérhető jóllétel reménye nyújtása által kell emezekre buzdítani.

III. A' Gazdagság felosztásáról és Szaporításáról.

Az egyes Személyek vagyona (Vermögen) teszi átaljában, mindazokat a' birtokokban lévő tárgyakat,

mellyek az ember szükségének kielégítésére szolgálnak, 's egyszersmind eszközei az ő tzéljaik elérésének. Mi pedig azokat a' Tárgyakat nevezzük J a v a k n a k, a' mellyek az emberek tzéljaira hasznos eszközöknek esmertetnek, — legyenek azok a' Természet adományai — vagy az emberi munkásság szüleményei mind egy, és azt tartjuk, hogy az emberek' lelki, testi munkája, egyedül való feltétele a' javak elő állításának, szerzésének és szaporításának.

De minden, akár természeti, akár az emberi szorgalom által elő hozott javaknak, van bizonyos betse vagy ér d e m e. A' melly érdemét vagy betsét a' dolgoknak attól függesztjük fel, a' mint azok valamely tzélnak kivitelére mint eszközök kisebb vagy nagyobb mértékben alkalmasok.

Mennél többfélék az embernek szükségei és tzéljai, mellyeket a' természet vagy az emberi szorgalom Javaival mint eszközökkel kell kielégíteni, annál különbözőbb az ő ítéletek és vélekedések ezen Javak' betsének meghatározásában. Ennél fogva az emberi munkát, nem lehet, a' javak' érdeme meghatározásában e g y e d ü l v a l ó m é r t é k n e k tartani, (a' mint ezt Smith akarja), részszerént azért, mivel sok természeti tárgyaknak, már masgokban is, az emberi munkára való tekintet nélkül, van betsek; (gabona, fa, értz, hal, vadak) részszerént, mivel valamelly haszna vehető dolog' betsének meg ítélese, az egyes Személyek' szükségeitől és vélekedéseitől, az az a' javaknak, az ő életek tzéljára elesmert alkalmas voltoktól függ.

Az utolsó tekintetben a' Javaknak betse vagy egyenes vagy nem egyenes. Egyenes a' betse valamelly jónak, midőn az, az ember bizonyos szükségének ki elégítésére mindjárt készen van p. o. a' Kenyér. Nem egyenes pedig akkor, ha az tsak eszközül szolgál, valamelly egyenesen használható Jónak megszerzésére. p. o. Pénz. Az elsőt Haszonbetsnek lehet nevezni, a' mennyiben az, az emberi szükségek ki elégítésére kisebb nagyobb mértékben szükséges. A' másodikat pedig Tserebetsnek, a' szerént, a' mint az ember annak el tserélése által, azért más hasznos dolgokat szerezhethet. A' tserebets tehát, a' betsnek általán fogva mindenkor alávetett neme. A' haszonbetsben pedig össze jönnek a' Jónak szerzés-, és a' haszonvétel-betsek. Mert a' javak betsének meghatározásában szintűgy tekintetbe kell venni, az azoknak szerzésére megkívántató munkát, mint azoknak használását. Egyébaránt a' javaknak ezen betse vagy általános (absolut) vagy ráviteles (relativ).

Mind azon betses javak summája a' mellyet valamelly egyes személy a' természetnek munkája által nyer, vagy a' maga erejének használása által állít elő, vagy tsere által szerez, teszi az ő jövedelmét. Ezen jövedelemnek summája az ő Vagyon. Mert az embernek vagyonához tartoznak általjában mind azon javak, melyeket ő, a' maga tszéljaira eszközül szerzett.

Ha ez a' vagyon annyi, hogy általa az ember gond nélkül és megelégedve élhet, és az, ezen állapotjához

való tiszta jövedelmet adhat; az ennyi vagyonnal bíró egyes Személyt, vagy onos, magát jól bíró személynek nevezzük; mivel bír azokkal az eszközökkel, mellyekkel az ő földi életének tzélját elérheti. Ellenben s zűkölködő az, a' ki munkája által annyi vagyonra tehet szert, hogy tsak sürgetőbb szükségeit elégitheti ki, az életnek tulajdonképpen való gyönyörűségei nélkül el kell lennie, és semmi tiszta jövedelme nem marad, szegény az ember akkor, mikor még, munkája által az élet sürgetőbb szükségeinek is tsak nagy nehezen tehet eleget.

Következésképpen a' gazdagságon, a' javaknak azon summáját értjük, melly által az ember, az életnek minden törvényes tzéljait, ezekkel együtt a' bódogságot annak lehető kiterjedésében, a' legnagyobb könnyűséggel és bizonyossággal elérheti. Az egyes személyeknek, valamint az egész nemzetnek gazdagsága akkor tetszik meg, midőn vagyonjaiknak summáját, önn szükségeiken feljül, úgy birják mint tiszta jövedelmet, úgy hogy az ezen feljül maradott summa nevedése által, a' gazdagság is nevedik. Ezt a' feljül maradt summát pedig tsak az ügyes és tökéletes munka, és annak tzélerányos elosztása, eszközölheti. Az ezen feljül maradt summa' származására nézve pedig, magának a' munka felosztásának természeti határai abban állanak, hogy millyen akár a' természetett akár a' készített javak után való kereskedési tudakozódás.

A z Á r r ó l.

Valamelly dolognak az Árát öszveséggel azon javak teszik, mellyeket ki kell adni, hogy az ember azokért mást tseréljen. Ez vagy úgy esik meg, ha javakat javakért tserélünk, vagy ha javakat pénzért, (mint a' melly közönséges tsere eszköz) szerzünk.

A' Smith Ádám vélekedése szerint, valamelly dolognak árát, azon munka és nehézségek summája teszi, a' melly megkívántatik arra, hogy az ember valamelly dolgot vagy maga természetesen, vagy mástól szerezzon.

A' Rau értelme szerint, valamelly vagyon' ára azon betstől függ, mellyet a' subjectiv szükségek és kívánságok valamelly vagyon megszerzésére határoznak. Mivel ha a' dolgok betse, azoknak bizonyos tzel elérésére való alkalmas voltától függ, úgy azoknak árok igen sok esetekben inkább különbözöképpen jelenik meg, mint betsek. Innen a' következik, hogy ámbár mind azon javaknak, mellyeknek ára meghatároztatik, kell valami betseknek lenni, mert az egészszen betstelen dolgoknak árok nem lehet; mindazáltal magában, a' javaknak betse, éppen úgy nem mértéke az árnak, mint valamelly dolog árából, annak betsére következést nem húzhatunk (lehet ugyan is valami dolognak, melly magában kevés betsű, nagy ára). Mert mindég az egyes Személyek vélekedésétől, szükségeitől és el határozásaitól függ, hogy ő valamelly jót mint vagy bizonyos tzel elérésére, vagy az élet szükségeire megkívántató eszközt tekintsen. Ez a'

vélekedés vezérli az egyes személyeket, midőn akár az általok tserébe tett javaknak árát kívánják, akár az el tserélendőkért árt ígérenk.

Mellyre nézve külömbiséget kell tenni: a' Költség-ár, és a' tsere ár közt. Az első alatt értjük azt a' költséget, melly a' materiákra és munkára kívántatik a' végre, hogy azokból eltserélhető dolog készüljön. A' másodikon mind azokat a' javakat, mellyeket más dolgok betserélésekor adunk ki. Minthogy pedig a' tsere árban, mind a' két tserélő félnek, szüksége, gyönyörűsége, beleszeretése és maga haszna keresése vesznek részt, magát a' tsereár nagysága is ezekhez alkalmaztatja.

Óltsóság és Drágaság.

Ha szinte a' tsere ár az adásvevésben bizonytalan is, néha pedig nagyra fel hág: mindazáltal tsak a' Költségár, és soha sem a' tsereár szolgál a' javak' óltsóságának vagy drágaságának mértékéül. Ugyan is ezen két kifejezések a' Tsere-árnak a' Költség-ártól kissebb nagyobb mértékben való eltávozását jelentik. Mert drágáknak azon portékákat nevezzük, a' mellyeknek tsere-ára, a' költség-árát feljül haladja, óltsóknak pedig az ellenkezőket. Mind a' kettőtől külömbözik az illendő vagy közép-ár, mikor t. i. sem a' tsere, sem a' költség-ár egymást nem nyomván, egyenlő mértékben maradnak, úgy mindazáltal, hogy a' közép árban, ne tsak a' javak előhozására tett költségek, hanem a' munka bér is hely-

re hozódjék, úgymint a' mellyből a' munkás ne tsak élhessen, hanem, ha lehet, még tiszta jövedelme is maradjon. Hasonlóképpen meg kell ettől különböztetni a' piatzi-árt, melly ámbár magában a' tsere-árral egyezik, mindazáltal közelebből az ideig óráig tartó szükségstől, és a' tserére kitett dolgok felől való mindenkori közönséges vélekedéstől határoztatik így változik p. o. piatzi ára mind a' két tekintetben, a' kenyérnek, vajnak, tojásnak, gyümöltsnek, főzelékeknek, kártonnak, selyem matériáknak).

A' Drágaság és Óltsóság, egymással ellenkező okokból származván, a' polgárookra nézve károsok szoktak lenni. Kiváltképpen az élet szükségeire sürgetősebben megkívántató dolgoknak drágasága a' munkás erejét gyengíti, részszerént mivel még erőltetett munkájával is alig tudja mindennapi kenyerét megszerezni: részszerént, mivel az által az erköltsiség forog veszedelemben, (boszszúságot, tsalárdságot, uzsoráskodást, nyereségre való öszve vásárlást, a' nevelésre való nem ügyelést, kívándorlást okozván); részszerént, mivel az által az adásvevés kissebbedik (akadályoztatván azt a' gazdagok az által, hogy a' javakat nyereségre öszve szedik) és a' tiszta jövedelem nints forgásban. — Éppen olyan káros következései vagynak az igen nagy Óltsóságnak is. Mivel a' munka bért igen lenyomja, az emésztést nagyon megkönnyíti (melly által, az olyan tárgyoknak, mellyekkel való éléshez az óltsóság idején az emberek hozzá szoktak, az olyan tárgyoknak, mondom, bekövetkezendő drágasága,

kétszeresen válik érezhetővé), és mind azok, kik az óltóság miatt szenvednek (t. i. a' földbirtokosok, (árendások) tiszta jövedelmekre nézve hátra maradnak. Mint-hogy pedig sem az óltóság sem a' drágaság nem olyan állapotok, melyekben a' javak ára maradandó lehetne, kissebb nagyobb mértékben, vagy előbb vagy utóbb mind a' ketten a' közép árra térnek vissza.

Brutto, és tiszta Jövedelem.

Jegyz. Brutto teszi először azt, a' mi tisztátalan rútt, másodszor, a' mi még nints egészen kitalálva. Az egyes Személyeknek és a' Polgári társaságnak esztendei jövedelmek abban áll, a' mit azok vagy a' földből (a' földművelésből, bányászságból, vadászásból, halászatból); vagy kézi munka és mesterség által a' durva materiák ki készítéséből; vagy ezeknek a' Kereskedés által való feltse-réléséből; vagy a' lelki munkásság egyenes szüleményéből szereznek. És ez Bruttó vagy nem tiszta jövedelemnek neveztetik.

Minthogy pedig a' brutto jövedelem nagy részét, mulhatatlanul a' ki dolgozandó materiák megszerzésére; a' dolgozó eszközök vagy Erőmívek fenn tartására; a' munka-bérre, az árenda-pénznek, az adónak, és a' munka gyakorlására ki adott tőkének megnyerésére kell fordítani; következésképpen az egyes Személyeknek tiszta jövedelmek alatt tsak azt értjük, a' mi nekik mind ezen szükséges költségek lehúzása, és a' legsürgetősebb

élet szükségéi ki elégítése után (lakás, étel, ital, fa, öltözet), az élet örömeire és gyönyörűségére és tőkepénz öszve tsinálására megmarad.

Tsak az a' munkásság termékeny (productiv), a' mellynek ilyen tiszta jövedelme van, és tsak ezen tiszta jövedelemből kívánhat a' törvényes társaság a' maga megmaradására segedelmet (vagy adót). A' honnan az következik, hogy nem tsak a' föld birtokosnak, hanem mindennek, a' ki az ő ereji által javakat, az az ollyan dolgokat állít elő, mellyeknek betsek van, vagy a' ki testi és lelki szolgálatjával a' mások javainak egy részét megérdemli, éppen úgy lehet jövedelme átaljában, 's különösen tiszta jövedelme, mint annak, a' ki a' földet mivel, attól gyümölcstöt nyér vagy minden emberi munka nélkül a' föld önként termett gyümölcseit magáévá teszi.

Minthogy pedig a' mindennapi szerzemény éppen ollyan bizonytalan, mint a' mindennapi szükség; tehát a' Bruttót és tiszta jövedelmet, tsak az egész esztendő lefolyta után lehet számlálni.

A' Physiocraták a' tiszta jövedelmet, szorosabb értelemben vették, mint a' mostani polgári-gazdaság rendszerében van. Mert nálók a' tiszta jövedelem oda ment ki, hogy a' művelés költsége is le húzódjék.

A' fellyebb említettekben nyilván való : hogy az adót, leghelyesebben mindég tsak a' tiszta-, és nem a' brutto jövedelemre lehet tenni, ha a' természetnek felemelése nem pedig el nyomása igyekezetünknek tárgya. Mert a' szüntelen nevedő és továbbra is folytattatható

termesztés, készítés, és eladás, csak ezen tiszta jövedelem megszerzése által eshetik meg, és egyedül így lehetnek azok a közönséges jóllétnek okai.

A' tiszta jövedelemtől függ a' Forgás (circulatio) az az a' betses dolgoknak tserélése, adása vevése. Ugyan csak ezzel a' tiszta jövedelemmel tzelarányos takarékoszágnak kell egyben köttetve lenni, mellynél fogva szükség, hogy az tzel nélkül el ne pazéroltassék, hanem az élet' szürgetősebb szükségeinek be-töltése után, a' magános jóllétel alapítására és öregbítésére fordíttassék, és belőle az a' rész, melyet a' társaság a' maga fenn állására megkíván önként adódjék ki.

Valamint a' tiszta jövedelem fő feltétele annak, hogy az egyes személyek és az egész polgári társaság magokat jól bírók, vagyonosok és gazdagok legyenek; úgy viszont, a' maga-jólbírás, a' vagyonosság és gazdagság is feltételek arra, hogy egy felől az egyes Személyek és Polgáritársaság természeti és luxusra tartozó szükségeinek köze, 's ezekkel együtt a' javaknak forgása és emésztése szélesedjék; más felől hogy a' tiszta jövedelemből fel-lyül maradt javak (tőke pénz) a' munka szaporítására és tőkélletesítésére, a' mezei gazdaság, mesterségek, kereskedés elő menetelére, sőt magokra, a' szép mesterségek és Tudományok technicái részeire is (a' millyenek a' muzsikái eszközök, Könyvnyomtató sajtók) fordíttassanak, — melly által az újonnan készült javak szüntelen való for-gásban jönnek, 's a' javak fel tserélésének terjedése, — nem különben az adás vevés bátorságban való helyhez-

tetése által, elébb a' Brutto- és az által a' tiszta jövedelem mind inkább fel emeltetik.

T ö k e p é n z e k.

Minden tőke pénz, tiszta jövedelmet, 's szükségén feljül maradt vagyont teszen fel. Ez a' vagyonok' megsza-
porodott bővségére mutat. Eredetiképpen úgy származik
a' tőke pénz, ha az emberek azt, a' mit a' természet
ad, vagy a' munka készít nem költik mind el, nem hasz-
nálják el egészen, hanem egy részét a' jövendőbeli ha-
szonvételre megtartják; 's míg bizonyos idő alatt új va-
gyont gyűjtenek munkájok által, ugyan azon idő alatt az
elköltöttek, ezen új Szerzeménnyel nemtsak vissza pó-
toltatnak, hanem egy valóságos s u m m a f e n n i s
m a r a d.

A' honnan a' polgári társaság tőkepénze az, a' mi
a' szerzett javak egy bizonyos részének az élet feltartá-
sára, másik része a' társaság további megmaradására és
szükségeire való fordítás után az újonnan nevedett mun-
kásság alapja számára fenn marad. Ide lehet a' lélek
munkásságának is az egészre való, hathatós és jól-tévő
befolyását számlálni.

A' nemzeti vagyon' formálása és gyarapítása tehát,
az egyes személyeknek a' már szerzett tiszta jövedelem
által megerősített, és a' készített javaknak szükséges
használása felett ki terjesztett azon munkásságokban áll;
hogy esztendőnként a' tiszta jövedelem summáját min-

den tekintetben neveljék, és a' nyert tőke pénznek a' szüntelen szaporodó betses javakra vissza ható ereje által, ezt a' felyül maradt summát és magát a' tőke pénzt minden esztendőben szaporítsák és öregbitsék. Ezen tőke pénzek pedig állhatnak, vagy a' munkások táplálására való vagyonokban, vagy durva matériákban, mellyeket ki kell pallérozni, vagy eltserélandő massákban, vagy a' természeti matériák és készítmények előhozására és szállítására rendeltetett Erőmívekben és dolgozó eszközökben, vagy nemes értzekben, vagy könyvek és a' szép mesterségek gyűjteményében; mellyek mindenképpen mulhatatlan szükségesek a' munka folytatására, szaporítására és tökéletesítésére.

Szoros értelemben különbség van a' tőke pénz és földbeli birtok között. Mert a' tőkepénz alatt minden mozgó vagy ingó bingó-; a' földbeli birtok alatt pedig minden ingatlan vagy fekvő javakat értünk. Mind a' kettővel közös az, hogy magokban betses javak, és általok ismét betses javakat lehet szerezni. Abban pedig különböznek egymástól, hogy a' földbeli birtok, a' földnek kiterjedéséig határoztatik, és csak ezen határokon belől tökéletesíttethetik és emeltethetik fel tiszta jövedelme; — ellenben a' tőkepénzek határtalanul nevekedhetnek.

A' mi azt az arányt illeti, mellyben a' munka a' földbeli birtokhoz és tőkepénzhez van, a' földbeli birtokból igazi és nagy jövedelmet csak a' reá fordított munka által lehet venni. De a' munka, mihelyt azt, a' tökélete-

ségnek bizonyos grádusára vinni, és a' közvetlen szükségén felyül akarjuk emelni, tsak a' tőke pénz által lehetséges előre való költsönözést kíván. Mellyre nézve szükség, hogy a' földbeli birtok, a' munka és a' tőkepénz, ha betses javakat nagy számmal akarunk elő hozni; együtt járjanak. Mert tsak öszve köttetések után lesznek azok, a' polgári gazdagság' szerzésének, megtartásának és szaporításának erős alapjai. Ámbár tehát magában a' munka a' tzélnak eszköze; mindazáltal a' föld és tőke pénz tsak az által lehetnek termékenyek, — a' tőke pénzek rendszerént az előre tett tzélerányos munkának gyümöltsei szöktak lenni.

De az állandó és változó tőkepénzek is különböznek egymástól. Az első rendbeliek olyanok, mellyek a' birtokosnak hasznot hajtanak, a' nélkül, hogy azokat el idegenítné (Eröimívek, épületek, művszerek). A' második rendbeliek ellenben, részszerént a' földnek terméseiben és a' mesterségek készítményében, részszerént készpénzben állanak, melly a' tserélésre, adásra, átaljában a' kereskedésre van rendelve. Mindazáltal az előbb említett meghatározások szerént, tsak az a' summa neveli valósággal a' polgári gazdagságot, melly az esztendei emésztés szükségén felyül, mint maradék és tiszta jövedelem szerződött. E' szerént, minden tőke pénz úgy lehet tekinteni, mint az emberi javak summájának azt a' részét, a' melly a' jövendőre való, — míg azomban az a' rész, melly az esztendei szükségre fordítatik, a' jelenvaló idő' tulajdona.

Minthogy pedig minden tőke pénz magában csak holt massa, annak egyedül az által lehet érdeme és befolyása a' polgári életre, ha, mint más javak, a' maga használhatóságára nézve, az emberi okosság által bizonyos tételre fordittatván, munkásságba tétetik. Mert egyedül csak az ilyen használás által mozdíthatja elő a' tőke pénz az egyes személyek és a' nemzet' jólétét, míg a' rakásra halmozott heverő massa, és a' ládába zárt pénz, az adásvevésre, és a' vagyon szaporítására nézve elvész.

A' történetek és a' jelenvaló idő bizonyossága szerint, csak azok a' polgári társaságok lettek és lesznek tehetősékké, gazdagokká, hatalmasokká, csak azok voltak és vagynak virágzó állapotban, a' melyekben sok tőkepénzbeli előre való gyűjtemények, és tőkepénzesek vagynak; és ha azok az ő gyűjteményeket, vígyázással, meg gondolással, az emberi munkásságok erányai megtekintésével forgásba hozzák. Mert vagy minden föld birtokosoknak, fabrikásoknak és kereskedőknek már magokban gazdagoknak kellene lenni, az az a' magok foglalatosságának folytatására elegendő eszközökkel birni (a' mi pedig a' nagyon különböző szerentse javaknál fogva lehetetlen), vagy a' tőkepénznek kell a' mezei gazdaságon, a' mesterségeken, és kereskedésen segíteni, hogy azok meg ne álljanak. —

A' P é n z.

Mind azon javak között, melyek a' nemzet forgás-
ban lévő tőke pénzét teszik, legfontosabb a' Pénz.
Nintsen ugyan annak az a' termeszto ereje, mellyel ja-
vakat teremthetne ; mindazáltal az levén az idegen
javaknak a' tsere által való megszerzése leg-
közönségesebb eszköze ; ki elégíti az emberi
szükségeket, az élet gyönyörűségeit elő mozdítja, kü-
lönösen pedig a' kereskedésnek erős gyámola. Mert egy
részről, magában foglalja az eltserélendő javak árának
összehasonlítására és meghatározására tzelező mérté-
ket. Más felől birtokosának mindenféle vagyonok meg-
szerzésére zalogúl és útmutatóúl szolgál. Az első
tekintetben úgy lehet azt nézni, mint portékát ; a' má-
sodikban pedig mint tőkepénzt.

Különösen pedig az által lesz közönséges tsere-esz-
közlésre alkalmatossá , hogy a' millyen könnyen lehet ha-
sonlónemű részekre változtatni, éppen olyan könnyű
tartani — és hordozni: továbbá, hogy a' semmivé létel-
nek nintsen annyira alá vettette, mint más javak ; — utól-
jára, hogy annak betse az össze jövő egyes személyek és
polgári társaságok előtt esmeretes, és mind a' tserére tett
javaknak ki fizetésére, mind a' személyes szolgálat meg-
jutalmaztatására alkalmatos, minekutánna a' tserében lé-
vő tárgynak árán és a' tett szolgálatnak betségén meg-
egyeytünk.

A' Pénz azomban, mint tsereszköz, a' tserélendő tárgyak betsének egybehasonlítására szolgáló mértéket éppen nem, tsak egyedül azon árnak, melly azoknak eltseréléséért határozódott, mértékét foglalja magában. Mert az ár és bets között, a' mint fellyebb láttuk igen nagy különbség van, minden dolgoknak árát, a' szükség és a' körülállások határozván meg.

Ámbár az értzet, mint matériáját a' pénznek, a' javakhoz lehet számlálni, 's ebből a' szempontból tekintve, lehet a' pénzel még öszve is hasonlítani, mindazáltal a' pénz és javak egymástól nagyon különböző dolgok. Az első ugyan is az adás vevésben tsereszközt; a' második pedig valami használásra rendelt tárgyat jelent. A' javaknak pénzért való eltserélése, annak részéről a' kié a' pénz Vevésnek, annak részéről pedig a' ki a' hasznóvételre rendelt javakat eladja, Eladásnak nevezetik.

Ha szinte sok különböző tárgyakat használtak is a' polgári társaságok pénz gyanánt; mindazáltal azoknak a' pallérozódásban való előmenetelek, 's a' költsönös szükségnek, adásnak vevésnek az által okozott terjedése miatt a' lett, hogy átaljában az értzek, különösen pedig a' nemes értzek mint az arany és ezüst váltak a' legközönségesebb tsereszközökké. — Ugymint a' mellyeknek meghatározott és nagyobb részént maradandó tserebetsek van, valamint az adás vevésben való használásra pénzformába verve, a' nehézségnek, fi-

nomságnak és formának 's a' bevett pénz-lábnak (Münz-fuss) meghatározására nézve is igen alkalmas.

Jegyz. Az értz pénznek nem hasonlított nehézsége Schrotnak; a' benne lévő finom értz annak Kornjának, és a' Schrotnak 's Kornnak, valamelly törvényes társaság által való törvényes meghatározása: Pénz-betsszabásnak (Münz-fuss) neveztetik.

A' Pénznek a' polgári társaságok jóllétére való befolyása, főképpen annak szakadatlan forgásától, e' pedig a' Hiteltől és a' legszabadabb Kereskedéstől függ. A' honnan, átalán fogva, soha sem szorúl meg pénz dolgában az olyan Nemzet, a' mellyben az egyes Személyeknek és az egész Nemzetnek Hitele, azoknak munkásságokon, takarékoságokon és a' külső adás-vevésben való rendtartáson épül, a' hol maga a' munka bátorságba helyezettetik, 's annak emelkedése és nevekedése a' külső és belső Kereskedésben való legnagyobb szabadságtól támogatatik és erősítetik. Mert ezen két feltételek alatt mehet szakadatlanul elő a' munkásság, és ez által lesz foganatos az a' közönséges igyekezet, hogy az egyes Személyek és a' Nemzet, a' maga pénzével mindég több jóllételt és vagyont szerezzen magának.

E' szerint a' pénz, az igazgatásnak, és a' polgári társaság egyes személyeinek egymáshoz való bizodal-mok mellett, nem fog lélektelenül a' ládában heverni, hanem szüntelen való forgása által, a' közönséges Jólételnek és a' tőke-pénzeknek nevekedését mindenkor elő fogja mozdítani.

A' pénzről (p. o. a' papíros pénzről, bankókról) való további tanúságok nem a' Nemzeti, hanem a' Status gazdasághoz tartoznak. Illyen intézetek ugyan is, csak a' Statusban, és az Igazgatásnak a' polgárok' munkásságára és külső belső kereskedésére való befolyása alatt állhatnak fel. Ezen munkától különszakasztva a' Bankókról is fogok Nemzetemmel a' legújabb és legjobb munkák szerint némelly jegyzéseket közölni.

A' Polgári társaságok kereskedése felől való közönséges vélekedésből annyi ki jön: hogy a' Státusokjóllétének emelkedésekor, inkább a' nemes érzetkből készült pénzek forognak, a' nemtelenek pedig kezdenek el enyészni. Fő fontosságú dolog is, mind a' külső mind a' belső hitelre nézve, hogy az arany vagy ezüst legyen tulajdonképpen való pénze az Országnek.

A' népességnek a' Nemzeti jóllétel és vagyonhoz való eránya.

A' föld kiterjedéséhez alkalmaztatott, és annak lakosai közös munkálkodásának megfelelő népesség a' nemzeti jóllétel felállítására, fenn tartására és nevelésére nagyon szükséges. De csak az olyan népesség hasznos az egészre nézve, melly a' tzélerányosan való munkálkodásra nagyon intézve, az az úgy, hogy a' mindennapi szükségén felyül, tiszta jövedelmet is szerezzon, mivel csak az illyen egyes személyek érhetik el a' földi élet tzélját, ezek érezhetnek bódogságot, ezek táplálhatják gond nélkül

familiájokat, ezek nevelik gondosan gyermekeiket, és az egész társaságnak jóllétét, az ő tiszta jövedelmekből nyert tőke pénzeikkel ezek állithatják fel, és szaporíthatják.

Azomban az a' része sem káros az egészre nézve a' népességnek, melly tsak mindennapi szükségait szerzi meg, és azon felyül semmi tiszta jövedelme nints. Mert a' vagyonok forgásának és az adás vevésnek ők is előmozdítóji, — tsak hogy magok ritkán élnek megelégedett állapottal, és általok a' közönséges jóllét nem megy elő.

Az a' része pedig a' népességnek, a' melly vagy igen kevésé gyakorlott és ki formált, vagy sokkal dologtalanabb és restebb, hogy sem mint a' maga mindennapi élelmét megszerezné; vagy a' melly valami könnyű vagy hirtelen való szerzés mód által el tsábíttatván, olyan foglalatosságokra vetemedik, mellyek tsak kevés ideig és bizonytalanul táplálnak (p. o. a' Kártya játék), vagy a' melly a' népesség nagy megszorodása miatt dolog nélkül marad (a' mi igen ritkán történik meg); vagy a' melly az ő foglalatosságában való rossz számlálás miatt egészen el szegényedett, (szükség hogy ezt, a' társaságnak egyéb tagjai táplálják) — ez a' része — mondom — a' népességnek, egyáltalán fogva terhe a' társaságnak. — Nintsen ugyan tsak egy nemzet is, a' mellyben a' polgároknak ezen harmadik rendje meg ne vólna; sok függ azomban attól, hogy ennek a' rendnek száma vallyon mitsoda erányban van a' többi népességhez. Hasonlóképpen megkíván-

tatik a' nemzeti jóllételre annak tudása, hogy mitsoda arányban van a' második vagy tiszta jövedelmet nem szerző rendje a' népességnek, a' másik kettőhöz.

Elhalgatván tehát a' Politziának a' népességre való kötelességét, a' nemzeti gazdaság a' következő dolgokhoz tartja magát:

1-ször, A' népesség akkor hasznos a' Nemzetre nézve, mikor az sok olyan természetű tagokból áll, melyek a' magok tiszta jövedelmeik által a' nemzet vagyonát és jóllétét nevelik.

2-szor, A' Népességnek terméketlen rendje magában a' közönséges jóllételt nem akadályoztatja; ha szinte ugyan azt nem is neveli.

3-szor, A' szegények és munka nélkül lévő emberek, a' polgári társaságban, legközelebb a' tehetősök és gazdagok tiszta jövedelméből élnek, néha pedig még a' terméketlen Rendre is reá szorúlnak, a' mikor ezeknek, hogy a' szegényeket amazokkal együtt tarthassák, az élet sürgetőbb szükségei egy részének ki elégítéséről le kell mondani.

4-szer, A' népességet, mesterséges úton módokon szaporítani, tétel nélkül való dolog, mivel ezek a' természet dolgában való elegyedések, az emberek testi ki formálódásokat akadályoztatják.

5-ször, Hasonlóképpen nem kell a' felesleg való népese-
déstől is félni, mivel az rendesen maga sok féle módon szokta magát egyenlőségbe tenni. (p. o. Kivándorlás, Nötelenség által.)

6-szor, A' népességet jobb a' belőlről való szaporítás által nevelni, mint a' Kívülről való bevándorlás által, (kivéven mikor valamelly polgári társaság igen kicsiny népességgel bír, és sok a' kiirtásra való erdő, a' haszna vehetetlen vagy terméketlen föld, a' mellyeknek t. i. művelésre van szükségek.)

7-szer, A' közönséges jóllételnek nem csak tetsző, hanem valóságos nevededése által nevededik a' Népesség is, és a' népességnek a' jóllétel következtében való nevededése, ismét talpköve annak emelkedésének. A' honnan helyes elevül szolgálhat ez: hogy minden, a' mi a' jóllételt neveli, a' népességet is elő mozdítja, és a' mi az egyiknek káros, az a' másiknak is ártalmára van.

8-szor, A' nagy népességet legbizonyosabban, a' földművelés tartja el. Sokkal bizonytalanabb és ingadozóbb a' mesterségek és kereskedés által való tartás, ha szinte azok nagyobb számát foglalatostkodtatják is a' népességnek. Legfontosabb dolog, de egyszersmind igen nehéz ki vinni a' társaságban, annak népességére nézve:

a) Azt, hogy belső egyenlő arányosság legyen, az emberi munkásság minden ágainak a' népesség közt való felosztásában, és

b) hogy a' polgárok száma, helyes arányban legyen azzal a' summával, a' mia' polgári társaságban az élet szükségére megkívánatik.

9-szer, Személyes Szabadság (a' rabszolgaság eltörlésével); tökéletes bátorság a' szerzésben és a' vagyon-

nak megtartása, az ifjúság gondos nevelése, és a' jókori munkásságra való szoktatása; és utoljára az újonnan nyert tőke pénz el terjesztése a' belső kereskedésben, a' legtermészetesebb és a' leghathatósabb eszközei a' Népeesség emelkedésének.

A' népeességről sok tudósok, igen derék munkákat írtak: nevezetesen a' régiek között Rousseau, Sonnenfels. Ezekről, kik a' nemzet jóllétét a' népeességben helyezték, különböznek az újabbak. Most a' népeességet tárgyazó dolgok a' Status gazdaságában, az úgy nevezett politikai Arithmetikában szoktak inkább előadatni. — Említést érdemelnek a' következő munkák is:

J. Pet. Süssmilch: die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts. Berlin 1775.

J. B. Ferber: Politische Betrachtungen über die Bevölkerung der Länder. Dresden 1783.

Wilh. Black: Vergleichung der Sterblichkeit des menschlichen Geschlechts in allen Altern, ihren Krankheiten und Unglücken. Leipzig 1789.

T. R. Malthus, Versuch über die Bedingungen und Folgen der Volksvermehrung. Altona 1807.

Mirabeau, l' ami des hommes ou traité de la population.

Feltételek a' Nemzet elosztására és nevelésére nézve.

Azon három feltételek, a' mellyektől a' nemzet vagyona elosztása és nevelése függ, a' fel vett elevek szerint: 1-ször, A' munkabér, a' mit minden munkás különkülön, a' munkáért kap. 2-szor, A' tőke pénz nyereség, a' mit a' tőkepénz tulajdonosa, és az a' ki azt valamire fordítja, a' tőkepénz használásából együtt nyernek. 3-szor, Földtől fizetett pénz, a' mit a' tulajdonos, az ő földjének tsupa használásáért (p. o. az árendástól) vesz, a' földmunkálásáért adott munkabér lehúzása után.

1-ször, A' munka bér, vagy valamelly munkavégben viteléért való elégtétel, általjában Bérnek nevezetik. — Napszámnak pedig, az olyan testi és mesterséghez tartozó munkákért való bért hívjuk, a' mellyekre kevés előre való esméret, tsak mechanikai gyakorlás a' léleknek tsak igen kevés befolyása kívántatik, ellenben Zsóldnak nevezzük (honorárium) a' tudományokban és szép mesterségekben az emberi léleknek minden munkásságaiért, a' társaság közönséges hivatalainál való szolgálatért adni szokott fizetést, jutalmat. — A' közönséges munka bért, részszerént az öszve jövő munkások száma, a' melly t. i. leszáll akkor mikor a' száma nagy azoknak, a' kik ugyan azon egy munkát keresik, (és viszont), részszerént az élet sürgetősebb szükségére tar-

tozó dolgok ára határozza meg. Mert szükség, hogy legalább annyit szerezhessen a' napszámos munkája által, a' miből egy napról más napra el élhessen. — Külömben — a' mint Lotz helyesen jegyzi meg, — a' munkának meg kell szűnni.

2-szor, A' tőke pénz nyereség tsupán a' tőke pénz okos kiadása és használása által lehetséges. Ha a' tőke pénz birtokosa maga fordítja azt valamire, úgy az abból bejövő haszon kirekesztőleg az övé. Ha pedig a' tőke pénzt költsön másnak adja használás végett; a' nyereség ebben az esetben kettőjük közt oszlik meg. Azon nyereség, melly a' tőke-pénz birtokosáé K a m a t n a k (interesnek), azé pedig a' ki azt által vette, nyereségnek (Profit) neveztetik.

A' tőke-pénz birtokosának bizonyosan része van ebben a' nyereségben; mert különben nem határozná magát reá a' tőke-pénzek gyűjtésére; továbbá, mert a' tőke-pénzek annak, a' ki azokat felveszi, azt a' nagy hasznot hajtják, hogy így nemtsak el kezdett munkáját folytatja, hanem az ő foglalatosságát szélesebben is kiterjeszti, az által magát a' kiadott tőke-pénzekből való nyereséget is fellyebb viszi. — Minél kevesebb tőke-pénzek vagynak az Országban, közonségesen annál fellyebb hág az azokból vevendő nyereség is, — ellenben le száll a' forgásban lévő tőke-pénzek meg sokasodása által. A' K a m a t m e n n y i s é g e, a' tőke-pénzeknek kisebb nagyobb mértékben való kapósságától, és a' költsönözőknek kisebb nagyobb bátorságban való lételektől függ. — Mind-

azáltal a' tőke-pénzek' Kamat-mennyiségének felemelkedéséből, éppen úgy nem lehet a' nemzet jóllétének leszál-
lását következtetni — mint a' Kamat mennyisége leszál-
lásából a' nemzet javának felemelkedését kihozni. Mert ha
a' serény munka és szorgalmatosság okozza a' tőke-pén-
zek kapósságát 's azzal együtt a' Kamat-bets emelkedését
is, ez bizonyosága a' nevedő jóllétnek. Ellenben, ha
azon okból esik le a' Kamat-betse, mert a' munka keve-
sedett, és a' tőke-pénzek a' mesterségektől és kereske-
déstől elvonatnak, hogy azok más módon használtassa-
nak, akkor az azt jelenti, hogy a' közönséges nemzeti
jóllétel alább szállott.

3-szor, A' földtől fizetett pénz, az a' jöve-
delme a' birtokosnak, mellyet az másoktól földjének hasz-
nálása által nyer, — álljon bár ez a' jövedelem vagy
azon termésekben, mellyeket a' föld magában is, min-
den munka nélkül ad, vagy bizonyos természeti dolgok-
nak és az Árendának fizetésében, mellyet t. i. az Áren-
dás fizet a' tulajdonosnak. — A' föld tsak akkor fizethet
helyesen, midőn az annak terméseiből való nyereség a'
munka bért és a' reá fordított tőke-pénz kamatját felyül
haladja. Ezen tekintetben, a' földbirtokos éppen olyan
egybeköttetésben van az ő haszonbérllőivel, mint a' hite-
lező, adóssaival, a' kiknek tőke-pénzét kamatra ki adta.
Mivel a' földjére teendő költségeken kívül, mellyeket
külömben a' föld javítására, munkások bérében kellene
fizetni, a' bérllő takarékosága 's fáradhatatlan munkássá-
ga által szerzett tiszta jövedelemből is akar részesülni,

— mely is még előre, árenda summává tételek, és a munkáltatástól, a' Brutto jövedelem nagyságától és a' természeti tárgyak eladásához jöhető körülállásoktól sokat függ, hogy ezen nyereségnek nagyobb része a' bér-lőnek e', vagy a' földes Úrnak részére menjen.

Azomban meg kell jegyezni, hogy ámbár a' földben munkálódó erőnek, magános vagyonná való változások által, tulajdonképpen nagy hasonlatosságok van is a' tőke-pénzekhez; azok mindazáltal abban különböznek különösen a' tulajdonképpen való tőke-pénzek szolgálatjától, hogy a' földben valami olyan eredeti, és megszűnés nélkül munkálkodó erő dolgozik, a' mi semmi tőke-pénzben nints; — t. i. a' Természeti erő, — az a' rúgó pedig, a' mely a' tőke-pénzeket mozgásba hozza, az emberi munkásság. Ezen okból, a' földből való jövedelmet, nem lehet egészen ugyan azon egy rá-má-ra húzni, a' munka bér és tőke pénz jövedelmével. Mert ezen jövedelemnek a' földbirtokos és bér-lő közt való felosztása az elsőre nézve abban az esetben leszsz hasznos, ha nagy a' haszonbér-lők száma; a' másodikra nézve pedig akkor, ha nagyobb a' haszonbérért adandó jószágok száma, mint azt bérlelni akaróké. Átaljában 1-ső fő regulának ezt lehet tenni, hogy a' föld jövedelme csak akkor nevedik, ha minél kevesebb akadályoztató Intézetek és rendelkezések (ilyeknek: az adás vevés vagy kereskedésbeli megszorítások, — és ha a' haszon-bérben tett földek, igen terhes feltételekkel adódnak ki), nyomják a' földmívelést.

A' birtokok használásában és a' kereskedésben lévő nagy szabadság leghathatósabb eszköze a' legnagyobb tiszta jövedelmeknek. — 2-dik fő regula, a' föld tiszta jövedelmének szaporítására az, ha a' jószágok minél kisebb részekre szakasztva, külön külön adódnak haszonbérbe. A' honnan p. o. a' nagyobb jószágokhoz tartozó malmok, fogadók, serfözők 's pálinka házak, téglá-tserépegétek 's a' t. külön szoktak bérbe kiadatni.

Ha utóljára, egy közönséges esetet veszünk fel, a' munkásnál, a' tőke-pénzre, és a' földbirtokosnál a' tiszta jövedelemre nézve; úgy látszik, hogy az emberi munkáság rendes előmenetelére, 's a' nemzeti jóllétel' nevelésére, átaljában hasznosabb, ha nagyobb része a' nyert tiszta jövedelemnek, inkább a' munkás' mint a' tőke-pénz birtokos' vagy a' földes Úr' birtokába esik. Mert már magában, a' munkálkodásra megkívántató nagy fáradságáért megérdemli a' nagyobb részt; és a' mellynek megnyerése, új kedvet önt belé arra, hogy a' maga munkáját és kötelességét gondosabban tellyesitse 's szélesebben ki terjeszsze, és az által éppen úgy szaporítsa az eladandó terméseket, mint jövendőbeli tiszta jövedelmét. Azt a' tapasztalásból tudjuk, hogy a' munka ott foly serényen és szorgalmasan, a' hol a' munkáért jól fizetnek, — hasonlóképpen, a' történetek bizonyítása szerint, a' munka nevedekésével a' népesség is nevedik, — a' minek igen egyszerű oka az, hogy a' munkások, tselédek, napszámosok teszik a' polgári társaság-

nak nagyobb részét, és a' mi az ő jólléteket okozza és előmozdítja, mind annak az egész polgári társaságra nézve jóltévő befolyásának kell lenni.

A' föld birtokoknak valóságos betsét mindenkor a' tiszta jövedelemből, a' földes Úrnak esendő részhez kell alkalmaztatni, — a' haszon bérlőnek és a' Föld tulajdonosának tiszta jövedelme pedig, átaljában a' termesztett dolgoknak tsereárától függ. A' honnan a' földbirtokoknak betse, a' környülállásokhoz képpest, alább vagy fellyebb szállhat, — hanem ha hat esztendő alatt a' tiszta jövedelemből, a' földes Urra eső résznek közép árát veszi az ember, akkor ez a' bér elég bátorságos alapra fog építtetni. — A' földbeli birtokok' betsének gyakori le esése, az egész nemzet jóllétére nézve sokkal kevesebb ártalmas befolyással bír, mint a' munka bér felettébb való le szállása.

IV. A' Vagyonokkal való élésről, vagy az Emésztésről.

a) A' magános emésztés.

Az emberi munka közelebbről a' jóllételre és a' boldogság érezhetésére vagyon rendelve. Mert az egyes Személyek szintűgy, mint az egész nemzet a' betses dolgok előhozásával és használásával, a' földi életnek tzélját, — és az életben lévő kellemetes érzéseknek és gyönyörűsége-

geknek a' lehetőségig nevelt summáját igyekeznek előmozdítani, eszközteni és bátorságba helyheztetni. Ebben, az emberi természetnek eredetiképpen testi részében fundált és magában gondolva helyes bódogság után való törekedésében alapíttatik az élet részszerént sürgetős és elmúlhatatlanul szükséges, részszerént történetes és képzelt szükségének betöltése.

E' szerént az emberi szükségeket tsak az emésztés, az az, akár a' természettől vett, akár az embernek ereje által készítettett javaknak használása elégítheti ki az emberi tzélokra nézve. Ebből következik: hogy a' nem betses dolgoknak (az az a' mellyek nem számláltatnak a' javak közzé) elenyészését éppen úgy nem nevezhetjük emésztésnek; mint a' hasznos és betses Javaknak vagy valamelly változhatatlan természeti tsapás (Jég eső, földindulás) vagy a' társaságban megtörténni szokott szerentsétlenségek (Tűz, árvíz) vagy szántszándékos de tzélnélkül való semivététel által (Háborúban) való elromlásokat. Minthogy tsak az emberi szükségek kielégítések-re intézett emésztés felel meg a' nemzeti gazdaság' és a' munka által nyert termékek és készítmények fő reguláinak.

Ámbár a' javak szakadatlanul menő elő hozására, azoknak megemésztése múlhatatlanul megkívántatik; 's az előhozás (Productio) kiterjedése és grádusa nagyobb részent az emésztéstől függ; mindazáltal nem minden emésztés van az egyes személyek' és nemzet jóllétééhez szabva. Mert minthogy az emésztés a' betses javaknak

részszerént használásában, részszerént megemésztésében áll — a' midőn t. i. vagy durva, vagy nemesített materiákat készít az ember és egyszersmind azt el használja, vagy a' természet és emberi szorgalom gyümöltseit fordítja valósággal élelmére, azaz, azokat meg emészt; a' tzélerányos, és mind az egyes személyek, mind a' Nemzet jóllétét előmozdító emésztés is, az emésztésnek az egyes Személyek és Polgári társaság munkája közjövedelméhez való erányától függ. Mert tzélerányos és hasznos (az az, az egyes személyek bóldogságát megörző és előmozdító) mindazon emésztés, a' melly közelébb az élet sürgetőbb szükségeit és tzéljait, (eledel, lakóhely, öltözet), és ezeken kívül a' történetes és képzelt fogyatkozásokat az egyes Személyek tiszta jövedelmének az ő esztendei közjövedelmekhez való szorossan vett eránya szerént tölti be. A' mint különbözik egymástól a' tiszta jövedelem az egyes Személyek közt; éppen úgy nem egyezik az ő emésztések is. Az egyes személyek azon emésztésének a' Nemzeti jóllét- és gazdagságra éppen olyan károsan kell akkor befolyjni, mikor azoknak munkája alig tehet eleget az emberi szükségek' leg-sürgetőbb szükségeinek; mint annak, a' melly a' tiszta jövedelmet mind úgy megéli, vagy a' melly történetből vagy szántszándékkal (p. o. olyan kereskedés által a' melly roszzúl ütött ki, vagy adósságok által) még a' meg lévő töke pénzt is el pusztítja. Ellenben igen szükséges és hasznos a' Nemzeti jóllételre, midőn a' tiszta

jövedelemből, új töképeznek formálására az emésztéstől valami felyül marad.

A' Takarékos s ágról, Luxusról, és Pazérlásról.

Tsak az említett fő regulák szerént lehet a' takarékos s ágról, Luxusról és pazérlásról való megfogásokat jól meghatározni. Mert ha a' takarékos s ág, annak gondosan való felszámításában és annak mindenkori szemmel tartásában áll, Jogy mitsoda arányban van, valamely egyes Személynek szükséges és történetes emésztése, az ő munkájának tiszta jövedelméhez; úgy a' p o m p a (luxus) azon nagy költségek tételében jelenik meg, melly az élet sürgetősebb szükségein kívül, közelébb az élet' történetes, képzelt és ki gondolt gyönyörűségeire vagyon fordítva, és ennél fogva, nagyon könnyen felyül mülja azt az igazi arányosságot, a' mellyben a' tiszta jövedelem felyül maradott meglehetős részének, az egyes Személyek emésztéséhez kell lenni. A' Pazérlás nemtsak a' munka minden tiszta jövedelmének, hanem az egyes Személy minden Vagyonának tzel ellen való és vígyázatlan megemésztésében áll.

Innen természetesen következik, hogy az emésztés mind az egyes Személyek, mind a' Nemzet jóllétére nézve igen hasznos, a' mennyiben nevezetesen, a' munkásságot serkentí, a' betses javaknak, a' munka által való

előhozását, azoknak elkelését és forgását előmozdítja, mind addig míg igyekezetének tárgya az, hogy ne tsak az esztendei jövedelmet múlja meg, hanem abból jövődöre valamit félyül is hagyjon. Mellyre nézve az emésztésnek az egyes Személyektől, az életre nézve bizonyosnak elesmert tzelokhoz kell intézve lenni. Ugyan erre nézve szükség, hogy a' betses javaknak tzelnelkül való semmivé tétele, mint helytelen dolog eltávoztassék, — minden haszontalan költségek kerültessenek ki, azomban az időnek és az emberi erőnek használása gondosan tekintetbe vevődjék, hogy az időnek semmi része haszontalan munkára el ne vesszen, az emberi erő pedig a' helyelés és a' munka nem léte miatt el ne aludjék, úgy szintén hogy az, a' nagy megeröltetés által idő előtt ki se meritessék.

A' Nemzeti gazdaság közönségesen azt meg nem határozhatja, hogy külön külön minden ember mennyit emészsen meg, mert kiki tsak maga láthatja által, emésztéséből származott nyereségét vagy veszteségét. Annyi a' fenn említettekből bizonyos: hogy az emésztés úgy helyes, ha az emberi természetnek, sürgetős szükségei eléggittetnek ki inkább, mint azok, a' mellyeket tsak képzel, — és hogy az olyan emésztés von maga után legkevesebb kárt, melly szerént a' javak részszerént apródonként költetnek el, részszerént, ha hazai termések vagy készítmények választatnak a' velekvaló élésre és használásra; részszerént, úgy ha az emésztésben sokan részt vesznek. Azért is az a' legbóldogabb Nemzet, mellyben

az egyes Személyek, és Polgárok külön külön rendje emésztése maga magával bizonyos eránysújjban van, úgy hogy azért, a' mit egy egyes Személy el pazérol, ne kényteleníttessenek ezeken szenvedni, vagy magoknak ismét erőltetett munkával szerezni. Átaljában, mind a' magános, mind a' köz életre nézve, valóságos gazdasági fő régula gyanánt szolgálhat ez; hogy az emésztés az okosság tzeljaihoz alkalmaztassék, és a' bevételek a' kiadásokkal szorosban egybe hasonlítottassanak. Tsak így lehet, a' legnagyobb vagy legkevesebb vagyonból is tzelerányosan gazdálkodni.

Ha ezek az emésztésre nézve megállapított fő regulák a' polgári társaságban, az emberi munkásság hat féle osztályainál használtatnak, ki fog tetszeni; hogy mind azoknak emésztése vissza szerző (reproductiv) a' kik munkásságok által, emésztések mellett is szüntelen szereznek, így p. o. 1-ör, ha a' földes Úr a' haszonbérben lévő jószágai árából azt költi el, a' mit az ő földjének jövedelméből be vesz. 2-szor A' földműves pedig, mester ember, kereskedő, a' mit munkája által szerez. 3-szor, A' tőke-pénz birtokos, ha munka nélkül, tsaka' tőke pénzéből él, nem egyéb, mint egy korhely emésztő, ha szinte az ő tőke-pénze a' társaság gazdagságát nyeli is. De ha kamatját meggyűjtven, azt ismét valami vissza szerző munkára fordítja; akkor az ő emésztése is vissza szerző, és a' társaság gazdagságát szaporítja.

(Egyéberánt, azon Országban, a' hol státtságok nintsenek, a' henyélő tőke-pénz birtokosok száma nem szokott nagy lenni). 4-szer Azok pedig, a' kik az emberi lélek munkássága által, a' szép mesterségek, Tudományok és a' köz szolgálat körében élnek, ugyan tsak az ő lelki munkásságok által szerzik újonnan vissza, a' mit el költenek. 5-ször, Azok a' kik olyan szolgálatban vagyunk, a' hol testi munkára van szükség, tsak akkor természetlen tagjai a' társaságnak, mikor tsupán pompára, tsak fényességre tartatnak és tápláltatnak. — A' gyermekek emésztése mind addig természetlen míg valamit nem szereznek magoknak. Hogy ez, az ő formálások felsőbb tétéljainak sértése nélkül, minél előbb megeshessék, rólla a' házi és közönséges nevelésnek kell gondoskodni, telyes igyekezettel azon lévén, hogy azokból hasznos hazafiak formáltassanak. — Igaz hogy az igazi szegények a' mások jövedelmére szorúlnak és abból élnek. Mindazáltal, egy felől bizonyosan nem fog azoknak száma nagy lenni ott, a' hol a' gazdagság, a' polgári társaság' minden egyes munkálkodó részei között a' lehetőségig egyenlően van felosztva, és a' jóllétel a' társaság közép rendjében nyilván szembetűnő, — más részről azoknak számok nagyon meg fog kissebbedni ott, a' hol az ő el foglaltatásokra nézve munkákról gondoskodnak, 's az által önn táplálásokra szoríttatnak. Így osztatn tsak azok maradnak, a' kik magokkal éppen jól tehetetlenek lévén, közönséges segedelem nélkül szűkölködnek. Mert a' kéregetők-

kel, és azokkal, a' kik bűnös és gonosz eszközökkel, (mint a' játékosok, kintsások, tolvajok) akarják magoknak az emésztésre szükséges dolgokat megszerezni, a' köz bátorságra ügyelő hivatalnak a' legnagyobb keménységgel kell bánni.

b) A' K ö z ö n s é g e s e m é s z t é s .

A' közönséges emésztés azon költségekben áll, melyek valamely polgári társaságban lévő minden törvényes egyesületnek fenn állására, megmaradására és tökéletesítésére megkívántatnak.

Ezen tárgy ámbár a' Status gazdaságára tartozik, mivel a' Statusi életen kívül semmi valósággal meg lévő népet gondolni nem lehet, és mivel a' közönséges emésztésnek szükségeit a' Status tulajdon szerkeztetése és Intézetei nevelik és szaporítják; mindazáltal a' nemzeti gazdaság tudományának sem kell, a' közönséges emésztést egészen, úgy hogy arról legalább közönséges ideákat ne adjon, elmellőzni, azért hogy ennek a' magános emésztéshez való irányából a' Nemzet öszveséges-emésztését tisztábban lehessen látni.

Valamint az egyes Személyeknek, úgy az egész polgári társaságnak is vagynak sürgető szükségei. Ide tartoznak azon költségek, melyek az Igazgatás fenntartására,

— minden közönséges szolgálatokban lévő egyes Személyek fizetésére, szükségesek, úgy azok is, mellyek, a' más polgári társaságokkal való egybeköttetés további megmaradására, — a' közönséges rend és bátorság fenn tartására, — az adás vevés vagy kereskedés könnyebbítésére (az utak, tsatornák által), a' Vallás szükségére, — nevelő intézetekre, — a' tudományok' és szép mesterségek közönségesen való előmozdítására, — a' szegények, nyomorékok, betegek ápolgatására, megkívántatnak.

Mint hogy ezek nélkül egy Nemzet sem állhat fenn, 's ezek nélkül sem az azt tevő egyes Személyek, földi életeknek, sem a' nemzet pallérozódásának és előmenetelének tzelja el nem érődhetnék; az ezekre meg kívánató közönséges költségek, a' szükséges és hasznos emésztéshez tartoznak. Ez az emésztés pedig az általa el ért felsőbb tzélok által helyre áll, nevezetesen, az ezzel elő segített lelki erők munkássága, — az ezzel szerzett rend, bátorság és az egésznek elő - menetele által, mellyek nélkül az egyes Személyeknek folyvást menő munkájok, és abból tiszta jövedelmek nem lehetne.

Mellyre nézve a' Nemzeti gazdaság előre a' következő dolgokat ajánlja a' Statusgazdaságának: hogy minden olyan közönséges emésztés szükséges és jóltévő, a' melly a' közönséges életre mind testi mind lelki tekintetben jónak esmertt, és ki kerülhetetlen tzélokra, úgy szintén belől az egymással, és a' külső polgári tár-

saságokkal való egybe köttetésre megkívántatik.

Minthogy pedig a' közönséges gazdaság, mint valamely talpkövnön egyedül a' magános gazdaságon áll; következésképpen a' takarékosság törvényére itt is szorosan kell vigyázni. —

Mellyre nézve a' közönséges bevételek, és kiadások között lévő arányt pontosan meg kell tartani, és azokat szoros egyenlőségbe kell tenni, és hogy a' közönséges szükségek' pótolására, az egyes Személyektől, az ő tiszta jövedelmeknek csak egyrészt kell kívánni. Innen következik: 1-szor, hogy minden közönséges tzélnek, a' törvényes társaságból magából és a' közönséges polgári életnek természetéből kell folyni, tsak hogy azomban az igazságnak és jóllétnek egy el esmert tzélja is a' társaságban, kielégítetlenül ne maradjon. 2-szor, hogy arra tsak annyi fordíttassék, a' mennyi a' tzél Véghez vitelére valósággal megkívántatik. 3-szor, hogy e' végre, mint a' magános gazdaságban, a' közönséges társaság sürgető és valódi szükségei, a' történetes, képzelt és pompára tartozó szükségektől szorosan megkülömböztetessenek, és még a' gazdag nemzeteknél is, elébb az elkerülhetetlen szükségek, a' pompára tartozók pedig tsak azután pótoltassanak. — Így tselekszik ezzel a' jó gondolkozású magános gazda is. 4-szer, és hogy, sem az egyes Személyeknek tiszta jövedelme

mind, sem a' társaság tőke-pénze egészen ne fordittassék az Status szükségének pótolására. Mert az első esetben, a' Nemzeti jóllétel el enyészvén, annak helyét az egyes Személyek szükségesképpen elő állandó elszegényedése foglalja el; — a' második esetben pedig, a' közönséges megbukás az egész társaságot megrendítvén, azt utóljára elkerülhetetlenül széllyel bontja.

J461

(15)

1000

95 + 57 p.

Suljas 218. ala A'KU XIII. 47. 750
Pötki 15/272.

